

Kansengroepen in Kaart

LAAGGESCHOOLDEN OP DE VLAAMSE ARBEIDSMARKT

2de editie

Met 'Kansengroepen in Kaart' rapporteert de VDAB over de verschillende kansengroepen.

De uiteenlopende arbeidsmarktindicatoren worden rijkelijk geïllustreerd met tabellen, grafieken en geografische kaarten.

Gezien de kernactiviteiten van de VDAB ligt de focus vooral op werkloosheidsgegevens.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Doel van dit rapport	5
3. Het studieniveau van de Vlaamse bevolking.....	6
4. De invloed van scholing op de arbeidsmarktpositie	8
4.1. De werkzaamheidsgraad	9
4.1.1. De onderwijskloof in de werkzaamheid	10
4.1.2. Evolutie van de werkzaamheid.....	12
4.1.3. De seksekloof in de werkzaamheid	12
4.2. De werkloosheidsgraad	14
4.2.1. De onderwijskloof in de werkloosheid.....	14
4.2.2. Evolutie van de werkloosheidsgraad van laaggeschoolden	14
4.2.3. Werkloosheid versus inactiviteit	15
4.2.4. Het profiel van de laaggeschoolde werkzoekenden	16
4.2.5. Regionale verschillen.....	23
5. Werkaanbod	26
5.1. De laaggeschoolde spanningsgraad	26
5.2. Werkloosheidsval	27
6. Vlaanderen in Europa.....	28
6.1. Scholingsniveau van de bevolking en relatie met de werkzaamheidsgraad.....	28
6.2. Arbeidsmarktpositie van laaggeschoolden	29
6.3. Uitgaven voor arbeidsmarktbeleid.....	30
6.4. Maatschappelijke breuklijn: oorsprong van de hoge mismatch	31
7. Besluit.....	33

1. Inleiding

Onze huidige maatschappij stelt alsmaar hogere eisen aan de beroepsbevolking. De evolutie naar een diensten- en kenniseconomie is de laatste jaren door de toenemende globalisering in een hogere versnelling gekomen. De groeisegmenten van de economie vragen meer en meer hoger opgeleiden die over specifieke competenties moeten beschikken. Laaggeschoolden hebben het reeds jaren moeilijker een job te vinden of te behouden en lopen een hoger risico op (langdurige) werkloosheid.

Dit wordt bevestigd door een analyse van de langetermijndynamiek in de werkloosheid¹, een onderzoek uitgevoerd door de Studiedienst van de VDAB: laaggeschoolden hebben zowel de grootste kans om werkloos te worden, als de kleinste kans om uit de werkloosheid te verdwijnen na het vinden van een job. Als gevolg is zowat één op twee werkzoekenden laaggeschoold in Vlaanderen en ligt hun werkloosheidsgraad² driemaal hoger dan die van hooggeschoolden: in 2011 bedroeg deze 7,1% voor laaggeschoolden, 3,1% voor middengeschoolden en 2,1% voor hooggeschoolden. De weg naar een duurzame en inclusieve economie is voor de laaggeschoolden nog lang.

2. Doel van dit rapport

Met dit rapport willen we, aan de hand van verschillende tabellen, grafieken en geografische kaarten, een gedetailleerd beeld schetsen van de positie van de laaggeschoolden op de Vlaamse arbeidsmarkt.

De werkloosheidscijfers in dit rapport geven de situatie weer op 31 december 2012, of er wordt gebruik gemaakt van het jaargemiddelde voor 2012.

Indeling volgens studieniveau

In dit rapport gebruiken we de definitie zoals gehanteerd in Arvostat om de bevolking onder te verdelen in laag-, midden- en hooggeschoold:

Laaggeschoold

Lager onderwijs
1ste graad secundair onderwijs (SO)
Leertijd (Syntra)
Deeltijds BSO
2de graad SO

Middengeschoold

Studiegetuigschrift 3de graad BSO
Diploma 3de graad SO
Se-N-Se
Diploma 4de graad BSO
HBO

Hooggeschoold

Professionele bachelor
Academische bachelor
Master

¹ VDAB Onderzoekt 5, 2012 (zie site vdab.be).

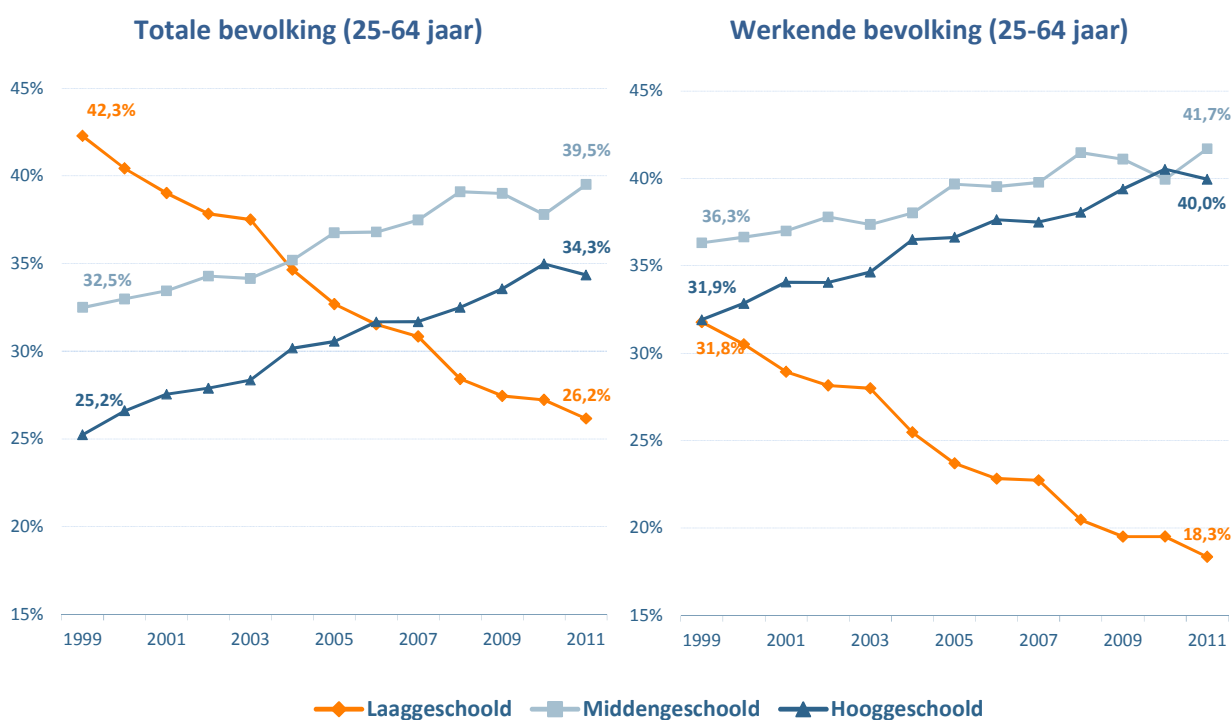
² De werkloosheidsgraad is het aandeel van de werkzoekenden in de actieve bevolking (dus zonder de inactieven). Deze is berekend op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten, jaarlijks uitgevoerd in opdracht van het Internationaal Arbeidsbureau (IAB). De EAK-werkloosheidsgraden, gebaseerd op een bevraging, liggen een stuk onder de administratieve werkloosheidsgraden die VDAB berekent.

3. Het studieniveau van de Vlaamse bevolking

Het studieniveau van de *totale* Vlaamse bevolking (25-64 jaar) is het voorbije decennium sterk toegenomen. De laaggeschoolden waren in 1999 nog veruit in de meerderheid: 42,3 % van de bevolking tussen 25 en 64 jaar was toen laaggeschoold. In 2011 is dit aandeel geslonken tot 26,2%, waarmee de laaggeschoolden de kleinste groep zijn binnen de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Bij de *werkende* bevolking zien we een gelijkaardige evolutie. In 2011 is minder dan één op vijf van de werkenden laaggeschoold, terwijl dit in 1999 nog één op drie was. Het is duidelijk dat het aandeel van de laaggeschoolden in de werkende bevolking een stuk kleiner is dan hun aandeel in de totale bevolking, hetgeen wijst op een sterke ondervertegenwoordiging van de laaggeschoolden in de betaalde arbeid. Dit zal verder ook blijken uit hun veel lagere werkzaamheidsgraad.

Figuur 1. Evolutie van de totale en werkende bevolking (25-64 jaar) volgens studieniveau³ (Vlaams Gewest, 1999-2011)

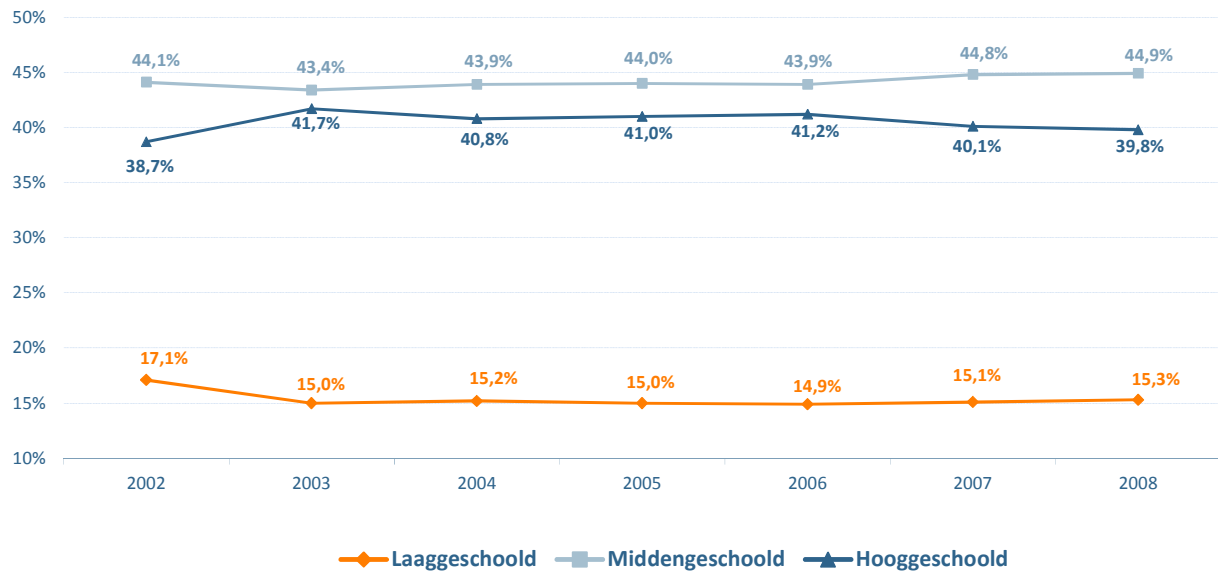
Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

Het aandeel laaggeschoolden zal in de toekomst nog verder dalen, want bij de huidige generatie schoolverlaters ligt het opleidingsniveau hoger dan bij de totale en de werkende bevolking. Van de schoolverlaters uit 2009 was 15,3% laaggeschoold. Toch lijkt het erop dat het opleidingsniveau niet *ad infinitum* zal blijven stijgen. Sinds 2002 is er nog weinig 'vooruitgang' te bespeuren bij de schoolverlaters, en ook het aandeel ongekwalificeerde uitstroom⁴ blijft op een hoog niveau (9,6% in 2011).

³ Het is gebruikelijk om de ondergrens van de leeftijdsafbakening op 25 jaar te stellen bij een onderzoek dat focust op het behaalde onderwijsniveau, omdat op deze leeftijd ook de hogere studies doorgaans volledig afgerond zijn (enkele 'eeuwige studenten' niet in aanmerking genomen...).

⁴ Bron: Steunpunt WSE (EAK). De ongekwalificeerde uitstroom staat voor het aandeel jongeren (18-24 jaar) dat ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs behaald heeft en niet deelgenomen heeft aan een opleiding tijdens de referentieperiode van vier weken.

Figuur 2. Evolutie van het studieniveau van de Vlaamse schoolverlaters (Vlaams Gewest, 2002-2008)

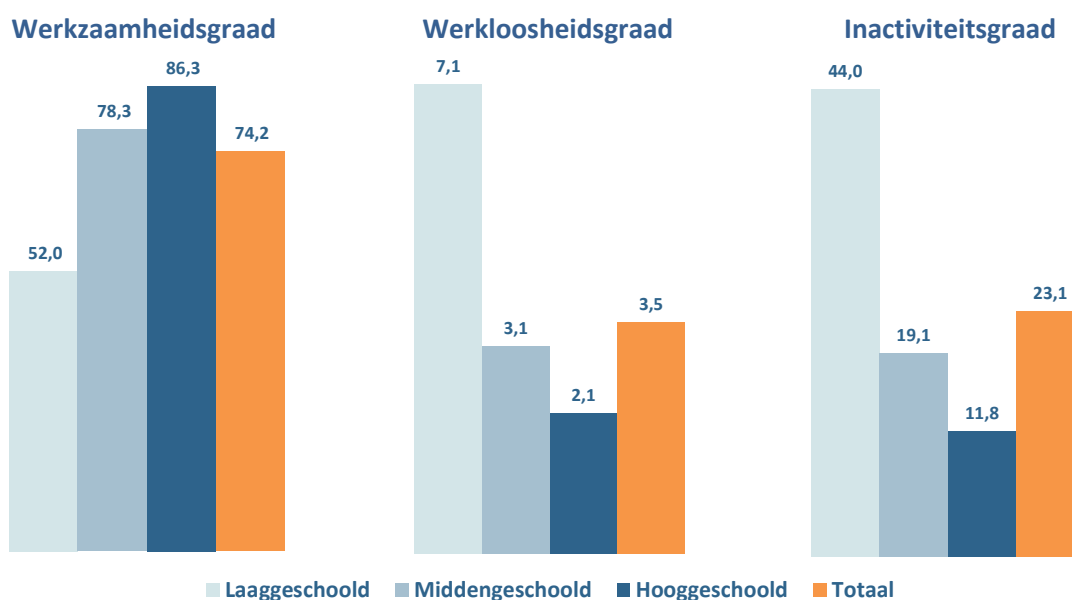
Bron: VDAB – Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen

4. De invloed van scholing op de arbeidsmarktpositie

Vorming en opleiding, al of niet via regulier onderwijs, en het bijhorende studieniveau afhankelijk van het behaalde diploma, zijn bijzonder belangrijk op de (Vlaamse) arbeidsmarkt. Dat valt duidelijk af te leiden uit een vergelijking van de socio-economische positie van de laaggeschoolden en de hoger geschoolden (zie figuur 3):

- De werkzaamheidsgraad⁵ van de laaggeschoolden is meer dan 25 procentpunten lager: iets meer dan de helft van de laaggeschoolde bevolking is aan het werk.
- De werkloosheidsgraad van de laaggeschoolden is twee tot drie keer zo hoog, en bovendien zorgt de benadering van de EAK om iemand als werkzoekend te beschouwen voor een onderschatting van de reële werkloosheidsituatie (zie onder).
- De inactiviteitsgraad⁶ van de laaggeschoolden is twee tot vier keer zo hoog: bijna de helft van de laaggeschoolden is al dan niet 'gedwongen' niet-beroepsactief; de relatief lage werkloosheid van laaggeschoolden moet in samenhang gezien worden met hun hoge inactiviteit.

Figuur 3. Werkzaamheidsgraad, werkloosheidsgraad en inactiviteitsgraad van de bevolking (25-64 jaar) volgens studieniveau (Vlaams Gewest en EU 27, 2011)⁷

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK) – Bewerking door Studiedienst VDAB

Verskillende factoren spelen een rol om de ongunstige positie van de laaggeschoolden op de arbeidsmarkt te verklaren. Uiteraard zijn er de geringere jobkansen, die de laatste jaren nog verder gekrompen zijn door de blijvende achteruitgang van de industriële tewerkstelling, het segment van de arbeidsmarkt waar de laaggeschoolden, vooral de mannen, traditioneel sterker actief zijn. Zij zijn er in de loop der jaren niet of te weinig in geslaagd vervangende jobs te vinden in de tertiaire en quartaire groeisectoren waar vooral vraag is naar de hogere profielen en naar werknemers met minstens een diploma secundair onderwijs (vb. verkoop, zorgkundige).

⁵ De werkzaamheidsgraad is het aandeel werkenden in de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd. Zoals eerder reeds aangegeven zijn de leeftijdsgrenzen afgebakend op de bevolking tussen 25 tot 64 jaar.

⁶ Dit is het aandeel niet-beroepsactieven - dus noch werkend, noch werkzoekend - binnen de totale bevolking van 25 tot 64 jaar.

⁷ De som van de drie graden is iets hoger dan 100% omdat de werkloosheidsgraad niet berekend wordt op de totale bevolking (25-64 jaar), maar op de beroepsbevolking (25-64 jaar) van werkenden en werklozen.

Niet enkel het lage opleidingsniveau of tekorten aan ervaring of specifieke competenties hypothekeren de kansen op werk voor laaggeschoolden. Ook verdringingsprocessen op de arbeidsmarkt spelen een rol, vooral in crisistijd wanneer de werkloosheid ook toeneemt bij de middengeschoolden⁸. Dit betekent dat een deel van de hoger geschoolde werknemers overgekwalificeerd is voor de huidige job, maar niet geprikkeld wordt om een meer passende job, aangepast aan hun onderwijsniveau en competenties, te zoeken. Zo verdringen ze lager gekwalificeerde personen, die dan nog minder keuze hebben.

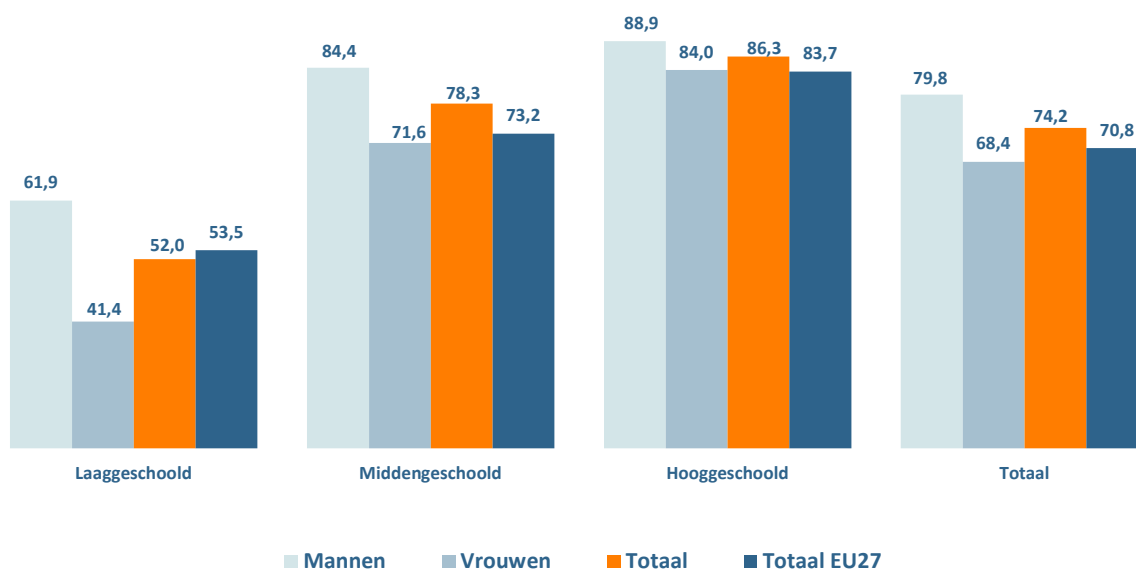
Geringe jobkansen kunnen uiteindelijk leiden tot (zeer) langdurige werkloosheid, met als mogelijk gevolg een schorsing van de werkloosheidsuitkering en/of definitieve uittrede uit de arbeidsmarkt. Dit kan nog versterkt worden door familiale omstandigheden, zeker als er (jonge) kinderen zijn, o.a. wegens de beschikbaarheid voor het gezin en de kosten van kinderopvang. Dit verklaart zeker ten dele de hoge inactiviteitsgraad van de laaggeschoolde vrouwen, al zijn er diverse mogelijke 'trajecten' die tot deze toestand kunnen leiden. Hierbij kan een veelheid van statuten, belemmeringen en bewuste keuzes een rol spelen om al dan niet actief aan de arbeidsmarkt te participeren.

Bij de mannen neemt de laaggeschoolde inactiviteit minder extreme proporties aan, maar ze is ook aanzienlijk: een derde van de laaggeschoolde mannen is inactief op de arbeidsmarkt, terwijl achterliggende redenen zoals kinderopvang minder meespelen. Hier speelt wel de vervroegde uittrede van 50-plussers via brugpensioenen een belangrijke rol.

4.1. De werkzaamheidsgraad

We merken reeds op dat het aandeel van de laaggeschoolden bij de werkende bevolking een stuk lager ligt dan bij de totale bevolking. In feite stijgt de werkzaamheid lineair met het studieniveau. Bij de Vlaamse laaggeschoolde bevolking tussen 25 en 64 jaar is iets meer dan de helft (52,0%) aan het werk, wat minder is dan het reeds lage Europese gemiddelde (53,5%). Van de middengeschoolden verricht al bijna 8 op 10 betaalde arbeid, en bij de hooggeschoolden stijgt het aandeel werkenden verder tot 86%. De werkzaamheid van de midden- en hooggeschoolden ligt in Vlaanderen hoger dan gemiddeld in de EU 27, net als de werkzaamheid van de totale bevolking tussen 25 en 64 jaar.

Figuur 4. Werkzaamheidsgraad 25-64 jaar volgens opleidingsniveau (Vlaams Gewest en EU 27, 2011)

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

⁸ Zie o.a.: J. Heremans, *Mismatch en verdringing op de Vlaamse arbeidsmarkt*. Scriptie UA, 2009; S. Marx, M. Ramioul & L. Sels, 2004, *PASO Dossier: Wordt de bandwerker winkeljuffrouw? Functie- en scholingsstructuren in Vlaamse organisaties*, Leuven, HIVA (K.U. Leuven).

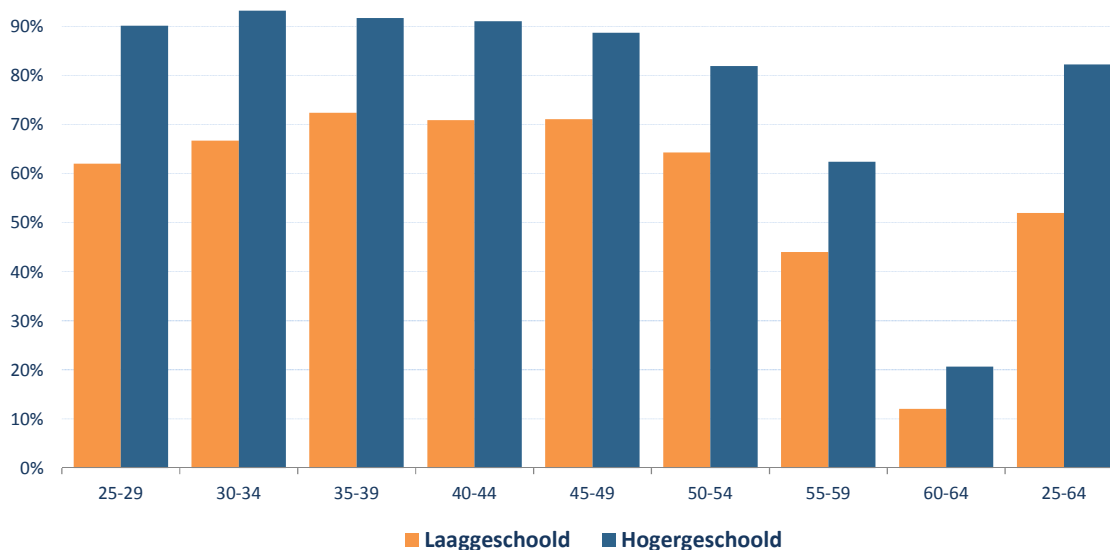
4.1.1. De onderwijskloof in de werkzaamheid

De grote ongelijkheid tussen personen met en zonder diploma hoger secundair onderwijs kan worden weergegeven door de onderwijskloof. Dit is het verschil tussen de werkzaamheidsgraad van laaggeschoolden en hoger geschoolden (soms van de midden- en hogeschoolden) uitgedrukt in procentpunten.

De werkzaamheid van de hoger geschoolden blijft quasi stabiel op 90% tot de leeftijd van 50 jaar. Tussen de leeftijd van 50 en 60 jaar zakt deze geleidelijk naar 60%. Boven de 60 jaar is nog slechts één op vier van de hoger geschoolden aan het werk.

De werkzaamheid van de laaggeschoolden klimt tussen de leeftijd van 25 en 35 jaar van 60% naar 70%, om tot 50 jaar op dit niveau te blijven. Tussen 50 en 60 jaar zakt de werkzaamheid terug tot 40%. Boven de 60 jaar is slechts één op acht van de laaggeschoolden aan het werk.

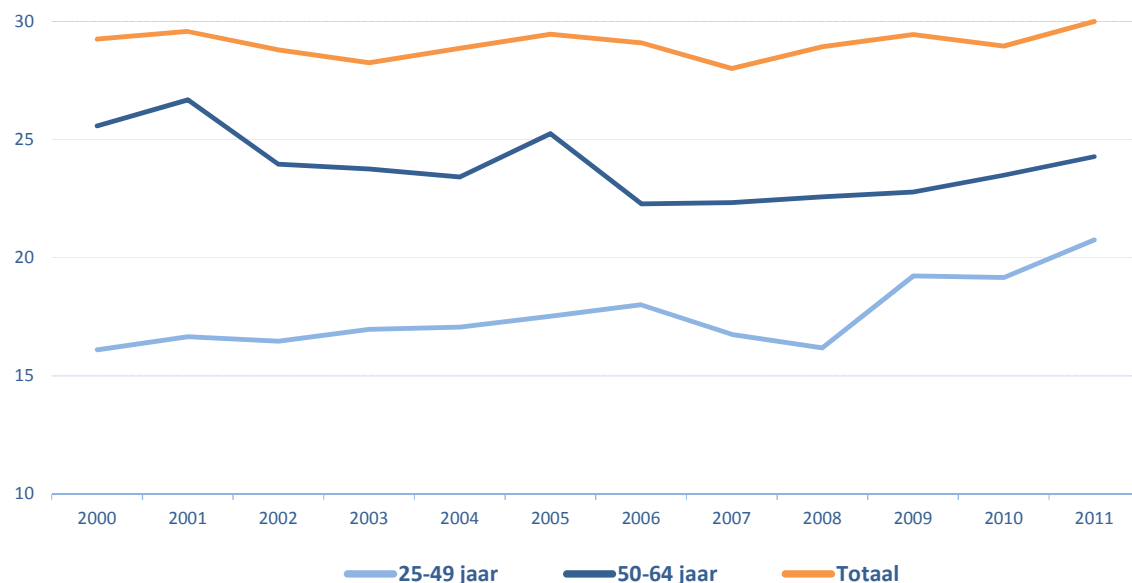
Figuur 5. Werkzaamheidsgraad (25-64jaar) volgens studieniveau en leeftijd (Vlaams Gewest, 2011)

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

Dit zorgt ervoor dat vooral in de jongere en oudere leeftijdsgroepen de onderwijskloof aanzienlijk is. Bij de 25- tot 29-jarigen loopt ze op tot ruim 25 procentpunten. Deze kloof neemt af tot de leeftijd van 40 jaar, om daarna constant te blijven rond de 20 procentpunten tot 50 jaar. Bij de vijftigplussers wordt de kloof weer groter. Door de algemeen lage werkzaamheid van de zestigplussers is de onderwijskloof in de oudste leeftijdsgroep in absolute zin vrij beperkt, maar in relatieve zin is de werkzaamheid van de hogeschoolden (24%) het dubbele van deze van de laaggeschoolden (12%).

Figuur 6. Evolutie van de onderwijskloof in de werkzaamheid (Vlaams Gewest, 2000-2011)

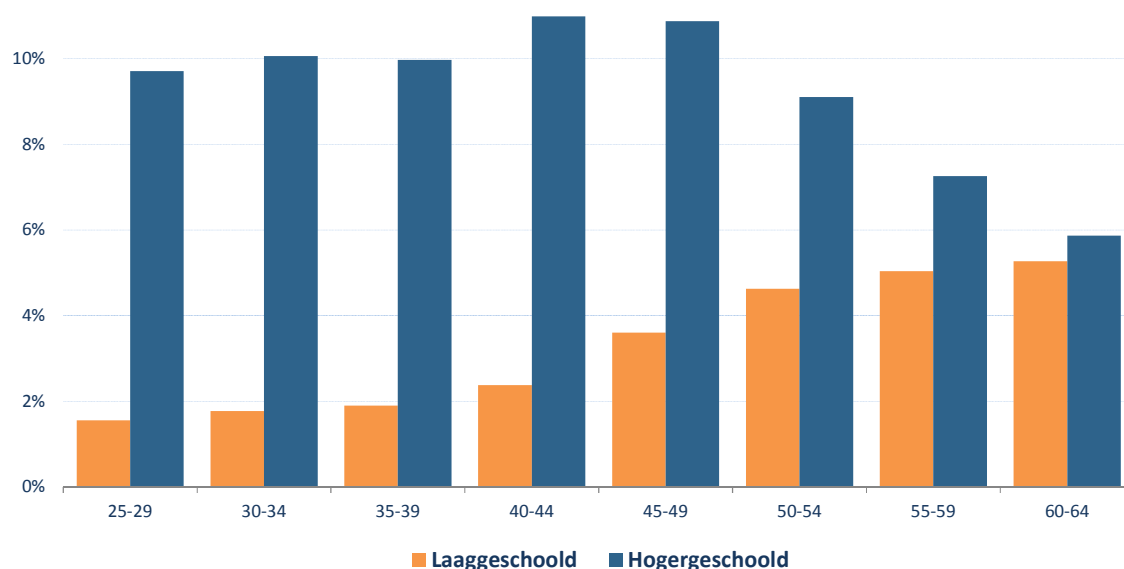

Bron: FOD Economie (EAK) – Bewerking VDAB Studiedienst

Tussen 2000 en 2011 is de globale onderwijskloof vrij stabiel gebleven, al is er sinds 2008 een duidelijke toename. Vooral in de leeftijdsgroep tussen 25 en 49 jaar is de kloof de laatste jaren gegroeid, hetgeen enkel te wijten is aan de daling van de werkzaamheid van de laaggeschoolden. De werkzaamheid bedroeg in 2008 nog 74,8% in deze leeftijdsgroep, en in 2011 nog slechts 69,3%. De preciaire situatie van de laaggeschoolden op de arbeidsmarkt is tijdens de recente crisis dus versneld uitgediept.

Opmerkelijk is bovendien dat de globale onderwijskloof 30 procentpunten bedraagt, terwijl deze voor de afzonderlijke leeftijdsgroepen zelden boven de 25 procentpunten geraakt. Dit komt door de verschillende leeftijdsverdeling van de laag- en hogergeschoolden: in alle leeftijdsgroepen zijn er meer hogergeschoolde personen, maar het aandeel van de laaggeschoolden neemt sterk toe met de toenemende leeftijd (zie figuur 7). Er zijn dus relatief weinig jonge laaggeschoolden en relatief veel oudere laaggeschoolden, wat de totale werkzaamheid van de laaggeschoolden sterk drukt, en bijgevolg de globale onderwijskloof zo groot maakt.

Figuur 7. Aandeel van de laag- en hogergeschoolden in de totale bevolking van 25-64 jaar volgens leeftijd (Vlaams Gewest, 2011)

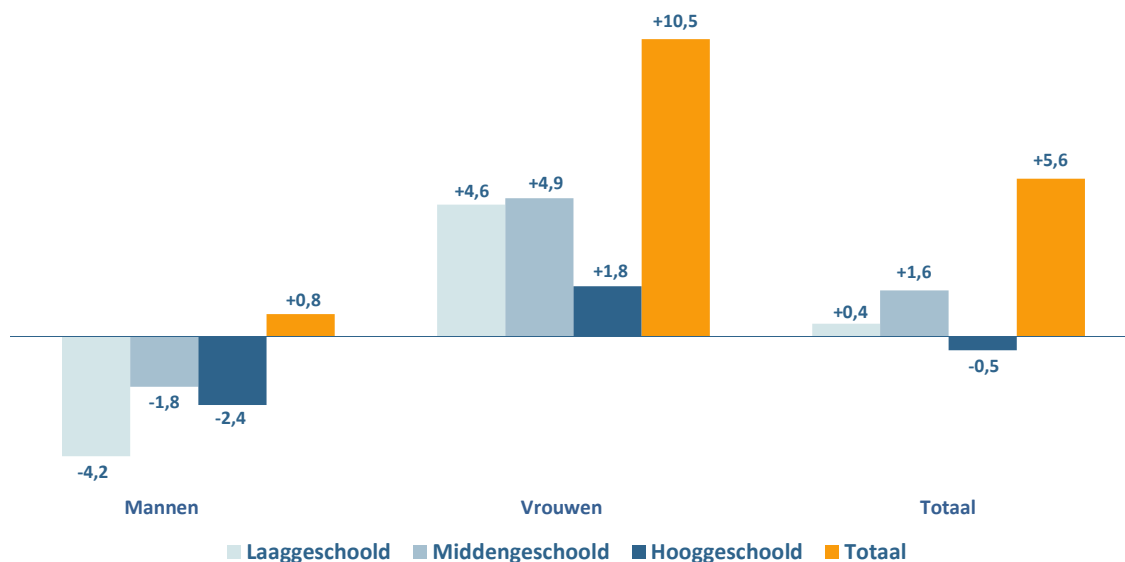

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

4.1.2. Evolutie van de werkzaamheid

Voor elk studieniveau is de evolutie van de werkzaamheid vrij beperkt gebleven tijdens het laatste decennium (1999-2011). Bij de hooggeschoolden is er een lichte daling (-0,5 ppt.), terwijl er bij de midden- en laaggeschoolde bevolking een bescheiden toename (resp. +1,6 ppt. en +0,4 ppt.) is in de arbeidsdeelname⁹.

Figuur 8. Evolutie van de werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) volgens studieniveau en geslacht (Vlaams Gewest, 1999-2011)

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

Met deze beperkte bewegingen per *studieniveau* lijkt het dan ook paradoxaal dat de *totale* werkzaamheid wel duidelijk is toegenomen met 5,6 procentpunten. De verklaring ligt in de sterk gewijzigde structuur van de (werkende) beroepsbevolking: het gemiddelde studieniveau van de totale bevolking op actieve leeftijd is sterk gestegen. Een decennium geleden (1999) was nog 42,3% van de 25 tot 64-jarigen laaggeschoold, in 2011 is dit aandeel gedaald tot 26,2%. Het aandeel van de hooggeschoolden daarentegen is in dezelfde periode gestegen van 25% naar 34%, waardoor hun veel hogere werkzaamheid een groter gewicht krijgt in de totale werkzaamheid.

4.1.3. De seksekloof in de werkzaamheid

Het verschil in werkzaamheid tussen mannen en vrouwen is duidelijk het grootst bij de laaggeschoolde bevolkingsgroep (zie figuur 4): 61,9% versus 41,4%, dus een verschil van ongeveer 20 procentpunten. De achterstand van de vrouwen neemt af naarmate het studieniveau stijgt. De seksekloof in de werkzaamheid verkleint bij de hooggeschoolden tot minder dan 5 procentpunten.

De stijging van de totale werkzaamheidsgraad komt echter grotendeels op rekening van de vrouwen (zie figuur 8): de vrouwelijke werkzaamheid nam toe met bijna 11 procentpunten, terwijl de mannelijke nagenoeg stabiel bleef (+1 ppt.)

⁹ Werkzaamheidsgraad (1999-2011) bij laaggeschoolden van 51,6% naar 52,0%, bij middengespoolden van 76,7% naar 78,3% en bij hooggeschoolden van 86,8% naar 86,3%.

Over de verschillende studieniveaus bekeken stijgt de werkzaamheid zelfs uitsluitend bij de vrouwen (met 1,8 tot 4,9 procentpunten), bij de mannen is er op alle niveaus een daling (van -1,8 tot -4,2 procentpunten). De 'feminisering' van de arbeidsmarkt zet zich steeds verder door. Elke nieuwe generatie vrouwen participeert actiever aan het beroepsleven dan de voorgaande¹⁰, een trend die in de jaren zeventig al op gang kwam. Dit geldt in het bijzonder ook voor laaggeschoolde vrouwen waar de werkzaamheidsgraad het scherpst is gestegen.

Onder meer door het succes van de dienstencheques hebben laaggeschoolde vrouwen de laatste jaren iets kunnen goedmaken van hun achterstand op mannen, al blijft het verschil nog steeds aanzienlijk (zie figuur 4). Uit een studie door Idea Consult¹¹ blijkt immers dat het overgrote deel (97%) van de 90.000 dienstencheque-werknemers in Vlaanderen vrouwen zijn, en dat de helft van hen laaggeschoold is. Ruim 4 op de 10 van de werknemers was voor de dienstencheque-tewerkstelling werkloos of inactief, maar ook de werknemers die komen uit een betaalde tewerkstelling moeten in hun voormalige job doorgaans vervangen worden. De gemiddelde werkloosheidsduur van de laaggeschoolde dienstencheque-werknemers bedraagt 3,5 jaar.

Bij de mannen gaat de werkzaamheid van de laaggeschoolden het sterkst achteruit. Dit is, zoals eerder reeds gesteld, onder meer het gevolg van de blijvend sterke achteruitgang van de industriële tewerkstelling.

Toch kan niet ontkend worden dat de gezinslast de vrouwelijke arbeidsparticipatie drukt. Het aloude mannelijke kostwinnermodel is verre van volledig tot de geschiedenisboeken verbannen. Uit een onderzoek¹² naar de effecten van verschillende verlofsystemen en kinderopvangmogelijkheden op gendergelijkheid in de arbeidsmarkt, specifiek gericht op ouders die werknemer zijn met een kind minder dan drie jaar oud, blijkt dat er een grote behoefte is aan adequate kinderopvang.

Het ontstaan van bedrijfscrèches toont aan dat de huidige voorzieningen voor kinderopvang nog onvoldoende zijn, hetgeen voor jonge moeders, zeker voor alleenstaande, kan resulteren in een verminderde arbeidsparticipatie. Er zijn wel mogelijkheden tot langdurig verlof, maar enkel tegen een zeer lage uitkering (zelfs onder de armoedegrens). Dit resulteert niet enkel in een nefast effect op de financiële positie van de vrouw, maar ook in de financiële investeringsmogelijkheden en ontwikkeling van het kind. Kinderen afkomstig uit een zwakker socio-economisch milieu hebben meer ontplooiingskansen in de kinderopvang dan dat ze soms hebben bij hun (werkloze) ouder(s). Gratis kinderopvang is voor dergelijke kinderen een ideaal instrument dat toelaat om volwaardig te integreren in de maatschappij. Ouders zijn ook beter in staat om een job uit te oefenen wanneer ze niet afhankelijk zijn van onbetaalbare en onzekere kinderopvangvoorzieningen. Dit in combinatie met een verlofperiode tegen een hogere vergoeding, die gelijk verdeeld wordt over beide ouders, zorgt voor meer gendergelijkheid.

¹⁰ De groei van de werkzaamheid is ondertussen weliswaar vertraagd: tussen 2003 en 2010 was er bij de vrouwen tussen 25 en 34 jaar een vooruitgang van 71,0% naar 72,4%. Bij de mannen van deze leeftijdsgroep was er in dezelfde periode echter een daling van de werkzaamheidsgraad, van 81,6% naar 78,7% (Bron: Steunpunt WSE ism Departement WSE – Vlaamse Arbeidsrekening, bewerking door VDAB Studiedienst).

¹¹ Gerard, M., Neyens, I. & Valsamis, D. 2012. *Evaluatie van het stelsel van de dienstencheques voor buurtdiensten en -banen 2011*. Brussel, IDEA Consult.

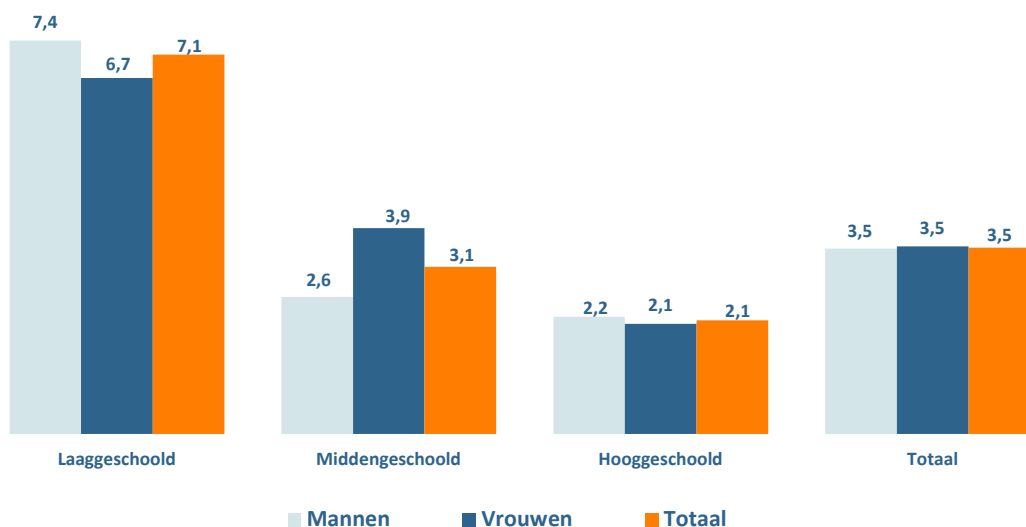
¹² Warnez J. 2012 *Child leave and childcare system, and their relation to gender equality in the labour market. A comparative study of Belgium and Denmark*. Vrije Universiteit Brussel.

4.2. De werkloosheidsgraad

4.2.1. De onderwijskloof in de werkloosheid

Ook de werkloosheidsgraad toont de achterstand van de laaggeschoolden op de arbeidsmarkt, maar in veel mindere mate dan de werkzaamheidsgraad. Laaggeschoolden vinden we vaker terug in de werkloosheid dan midden- en hooggeschoolden. De werkloosheidsgraad van laaggeschoolden ligt met 7,1 % wel ruim drie maal hoger dan die van hooggeschoolden (2,1%), maar dit is relatief laag in Europees perspectief (zie onder). Een belangrijke verklaring ligt in de zeer hoge inactiviteit van laaggeschoolden die ook een deel 'verborgen werkloosheid' inhoudt. Door hun vaak zeer langdurige werkloosheid werden vorige decennia vooral laaggeschoolde, samenwonende, vrouwelijke werklozen geschorst van het recht op uitkeringen om vervolgens de arbeidsmarkt definitief te verlaten. Maar ook hun veel lagere jobkansen noopt hen soms om zich terug te trekken in de inactiviteit.

Figuur 9. Werkloosheidsgraad (25-64 jaar) volgens studieniveau en geslacht (Vlaams Gewest, 2011)

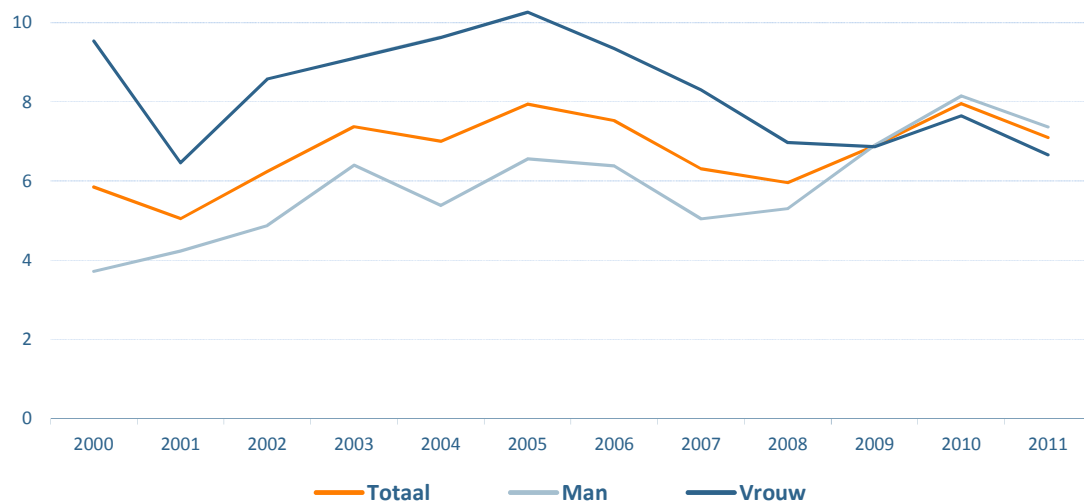
Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

4.2.2. Evolutie van de werkloosheidsgraad van laaggeschoolden

Het voorbije decennium, sinds de crisis van 2008-2009, is de seksekloof in de werkloosheid volledig verdwenen. Anno 2011 bedraagt zowel de mannelijke als de vrouwelijke werkloosheidsgraad 3,5%. De sterk toegenomen arbeidsparticipatie van de vrouwen vertaalt zich ook in een uitgesproken positieve evolutie van de vrouwelijke werkloosheidsgraad en dit voor alle studieniveaus. De globale mannelijke werkloosheidsgraad bleef ondertussen stabiel. De globale verbetering van de werkloosheidsgraad van de Vlaamse beroepsbevolking is dus enkel te danken aan de vrouwen (zie figuur 10).

De discrepantie in de evolutie tussen de werkloosheidsgraad van de laaggeschoolde mannen en vrouwen is niettemin opvallend: bij de mannen ligt deze in 2011 dubbel zo hoog als in 2000 (7,4% versus 3,7%), terwijl de laaggeschoolde vrouwen juist de sterkste daling boekten nl. van 9,5% in 2000 naar 6,7% in 2011. Tegenwoordig is de mannelijke werkloosheidsgraad bij de laaggeschoolden dus hoger dan de vrouwelijke, terwijl deze een decennium geleden nog 60% lager was.

Figuur 10. Evolutie van de werkloosheidsgraad (25-64 jaar) van laaggeschoolden volgens geslacht (Vlaams Gewest, 2000-2011)

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

4.2.3. Werkloosheid versus inactiviteit

Wel enige voorzichtigheid inzake conclusies op basis van de gegevens van de EAK-werkloosheidsgraad die niet noodzakelijk overeenkomt met de administratieve werkloosheidsituatie. Bij de peiling wordt immers gevraagd naar de beschikbaarheid en het werkelijke zoekgedrag, en niet naar de 'officiële' status van ingeschreven en al dan niet uitkeringsgerechtigde werkzoekende. Werklozen die de weken voorafgaand aan de enquête niet actief naar werk zoeken of niet vlug beschikbaar zijn, worden beschouwd worden als 'niet werkzoekend', en worden dus niet meegenomen in de berekening van de werkloosheidsgraad. Dit leidt tot een onderschatting in vergelijking met de reële administratieve situatie op basis van de inschrijving bij een officiële bemiddelingsdienst zoals de VDAB¹³.

De meetmethode van de EAK heeft dus als gevolg dat een aantal werklozen die administratief 'niet-werkend werkzoekend' zijn, beschouwd worden als 'niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt', en dus tot de inactieve bevolking wordt gerekend. Dit komt wellicht vaker voor bij de laaggeschoolde populatie, zo blijkt ook uit de inactiviteitsgraad. Deze is bij hen immers bijzonder hoog in vergelijking met de midden- en hogeschoolden. En bij de vrouwen is het verschil werkelijk gigantisch. Meer dan de helft van de Vlaamse laaggeschoolde vrouwen is niet-beroepsactief, tegenover 25,5% van de middengeschoolde en 14,3% van de hogeschoolde vrouwen.

Ondanks de positieve evolutie van de vrouwelijke werkzaamheid en werkloosheid, o.a. dankzij de ontwikkeling van de dienstensectoren in het algemeen en het succes van de dienstencheques in het bijzonder, mogen we de ogen niet sluiten voor de ongunstige arbeidsmarktpositie van de meerderheid van de laaggeschoolde vrouwen. Niet deelnemen aan het arbeidsproces kan een bewuste keuze zijn, maar de bijzonder hoge inactiviteit van deze bevolkingsgroep wijst erop dat deze situatie voor veel laaggeschoolde vrouwen het resultaat is van een soms langdurige werkloosheid of een carrousel van werkloosheid naar werk en terug.

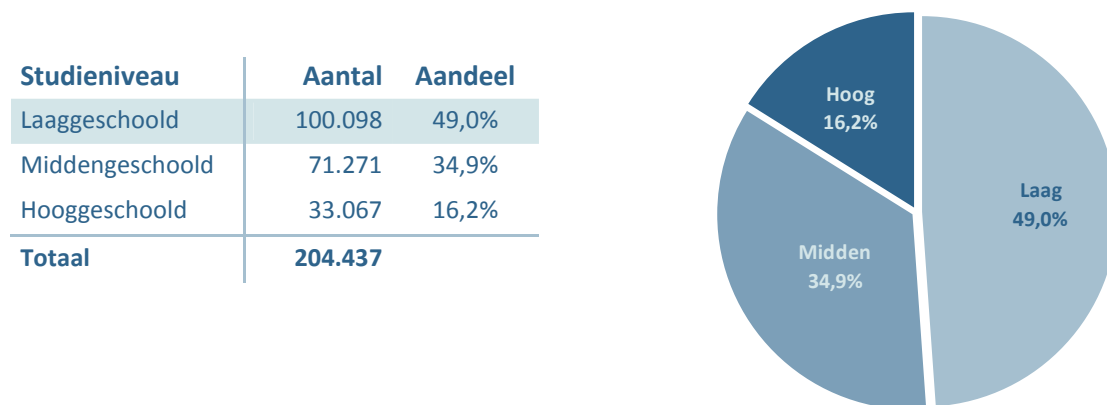
¹³ De werkloosheidsgraad die de VDAB (Arvstat) berekent op basis van administratieve werkloosheidsgegevens bedroeg 6,65% in 2011, 6,25% bij de mannen en 7,12% bij de vrouwen. Er is geen indeling volgens studieniveau beschikbaar.

4.2.4. Het profiel van de laaggeschoolde werkzoekenden

De laaggeschoolden in de populatie niet-werkende werkzoekenden

Vlaanderen telt in 2012 gemiddeld ruim 200.000 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ). Nagenoeg de helft van hen is laaggeschoold. Het scherpe contrast met de werkende bevolking (18% laaggeschoolden) is zeer opvallend, en toont eens te meer aan dat laaggeschoolden het veel moeilijker hebben om aan werk te geraken.

Figuur 11. NWWZ naar studieniveau (Vlaams gewest, jaargemiddelde 2012)

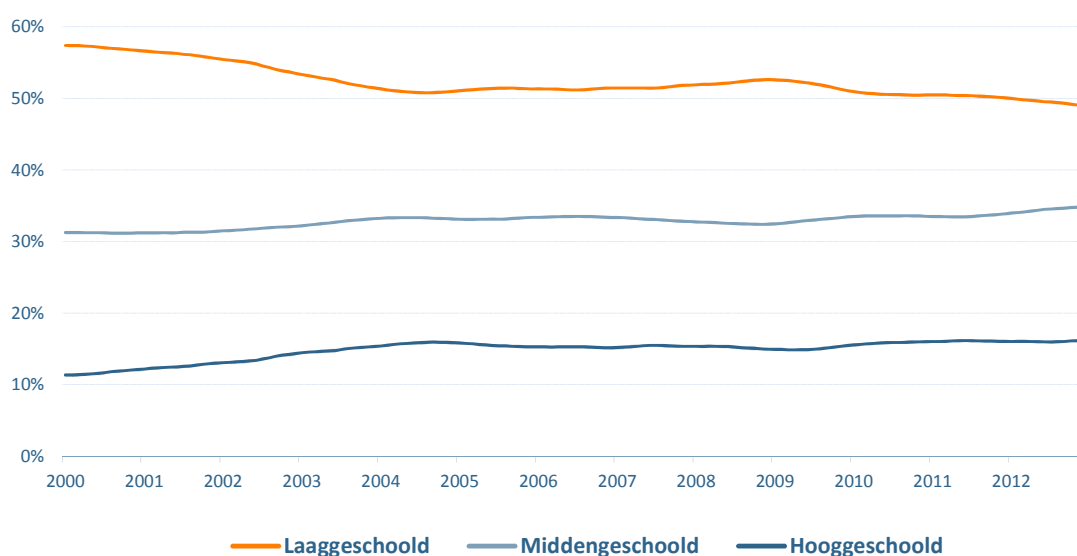

Bron: VDAB Arvastat

Het aandeel van de laaggeschoolden in de werkloosheid (NWWZ) is in het begin van vorig decennium sterk gedaald, maar blijft sinds 2004 rond de helft. Tijdens de economische hoogconjunctuur van 2007 en 2008 was er een kleine stijging van het aandeel van de laaggeschoolden in de NWWZ. Met de financiële en economische crisis in 2009 is het aandeel weer beginnen dalen. Bij de hooggeschoolden heeft zich een omgekeerde evolutie voorgedaan.

De evolutie van de vertegenwoordiging van de verschillende studieniveaus in de populatie NWWZ weerspiegelt de algemene groei van het scholarisatieniveau binnen de Vlaamse bevolking.

Figuur 12. Evolutie NWWZ volgens studieniveau – procentueel aandeel (Vlaams Gewest, januari 1999 – december 2012, trend laatste 12 maanden)

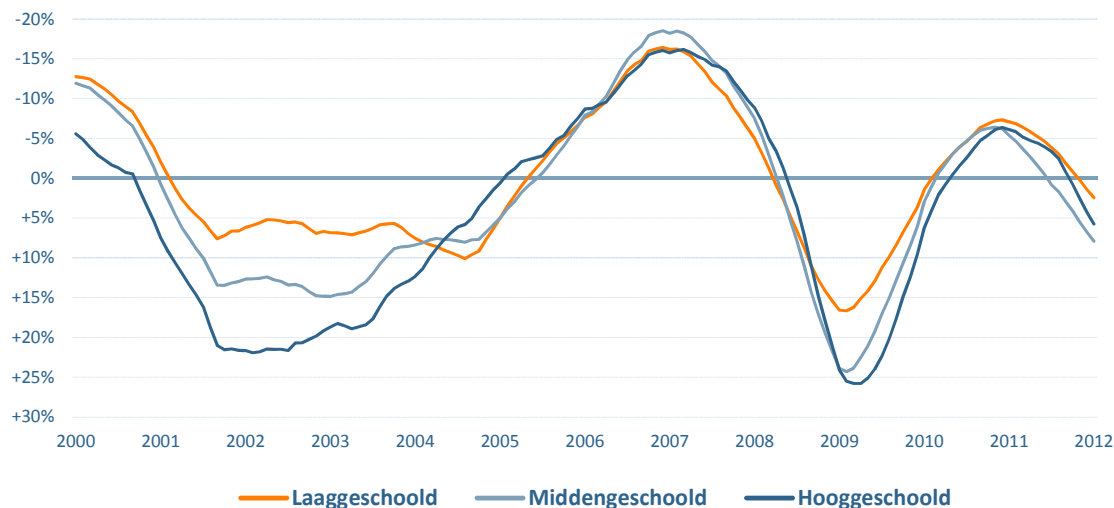

Bron: VDAB Arvastat

Tijdens een economische crisis neemt het aandeel van de laaggeschoolden af. Ook hogeschoolden geraken dan moeilijker aan werk, en deze zijn in de totale beroepsbevolking veel groter in aantal.

Ook figuur 13 laat dit duidelijk zien: de werkloosheid wordt, weliswaar met enige vertraging, sterk beïnvloed door de conjunctuur. Zowel het aantal laaggeschoolde als hogeschoolde NWWZ stijgt bij laagconjunctuur (2001-2005 en 2008-2009) en daalt bij hoogconjunctuur (2006-2008 en 2009-2010).

Figuur 13. Jaarverschillen in het aantal NWWZ per studieniveau (Vlaams Gewest, december 2000 – december 2012, trend laatste 12 maanden)

Bron: VDAB Arvastat

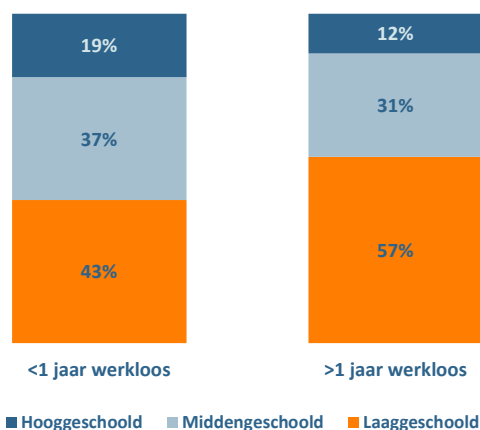
Werkloosheidsduur

De laaggeschoolden lopen een hoger risico om langdurig werkloos te worden en te blijven dan de hogeschoolden. Bijna de helft van de laaggeschoolde NWWZ (49%) zit al langer dan een jaar zonder job, terwijl dit aandeel voor de midden- en hogeschoolden een pak lager ligt (resp. 38% en 31%).

De langdurige werkloosheid is minder scherp gestegen dan de kortdurige. De tanende conjunctuur heeft in 2012 heel wat werknemers in de werkloosheid geduwd. Deze 'nieuwe' werkzoekenden zorgen in eerste instantie voor een stijging van de kortdurige werkloosheid. Als de economie niet terug aantrekt op korte termijn zal een aanzienlijk deel van hen in de loop van 2013 nog steeds zonder job zitten en in de langdurige werkloosheid terecht komen. Anderzijds verdwijnen ook langdurig werkzoekenden uit de arbeidsreserve na schorsing van de uitkering, via invaliditeit of 'vrijwillige' inactiviteit.

Figuur 14. Laaggeschoolde NWWZ volgens werkloosheidsduur (Vlaams Gewest, jaargemiddelde 2012)

Aandelen

Absolute aantallen

Studieniveau	Laag	Midden	Hoog	Totaal
<1 jaar werkloos	51.361 43%	44.146 37%	22.723 19%	118.230 100%
>1 jaar werkloos	48.737 57%	27.125 31%	10.344 12%	86.207 100%

Bron: VDAB Arvostat

Studieniveau en leeftijd

Onder de laaggeschoolden heeft ongeveer de helft (48,9%) maximum een getuigschrift 1ste graad secundair onderwijs. Iets meer dan 4 op 10 laaggeschoolde NWWZ heeft een getuigschrift van 2de graad secundair onderwijs, waarvan het merendeel in het beroepsonderwijs.

Tussen de verschillende generaties is er enig verschil in de gevolgde studies. Deze verschuiving hangt samen met de groei van het algemene scholarisatieniveau. Toen de leerplicht nog tot 14 jaar gold, was een korte schoolloopbaan en een vroege intrede op de arbeidsmarkt een volstrekt normale keuze, zeker in arbeidersgezinnen. Tegenwoordig is het veel problematischer om als laaggeschoolde de arbeidsmarkt te betreden. Niet alleen is dit dikwijls een gevolg van een reeds problematisch traject langs het watervalstelsel van het secundair onderwijs, ontmoedigd door foute studiekeuzes, gebrek aan inzet, schoolmoeheid...

De kans om zonder diploma een succesvolle loopbaan uit te bouwen is voor de huidige generatie jongeren veel kleiner dan vroeger maar als laaggeschoolde is de kans om in de (langdurige) werkloosheid te geraken veel groter.

Figuur 15. Laaggeschoolde NWWZ: detail studieniveau (Vlaams Gewest, jaargemiddelde 2012)

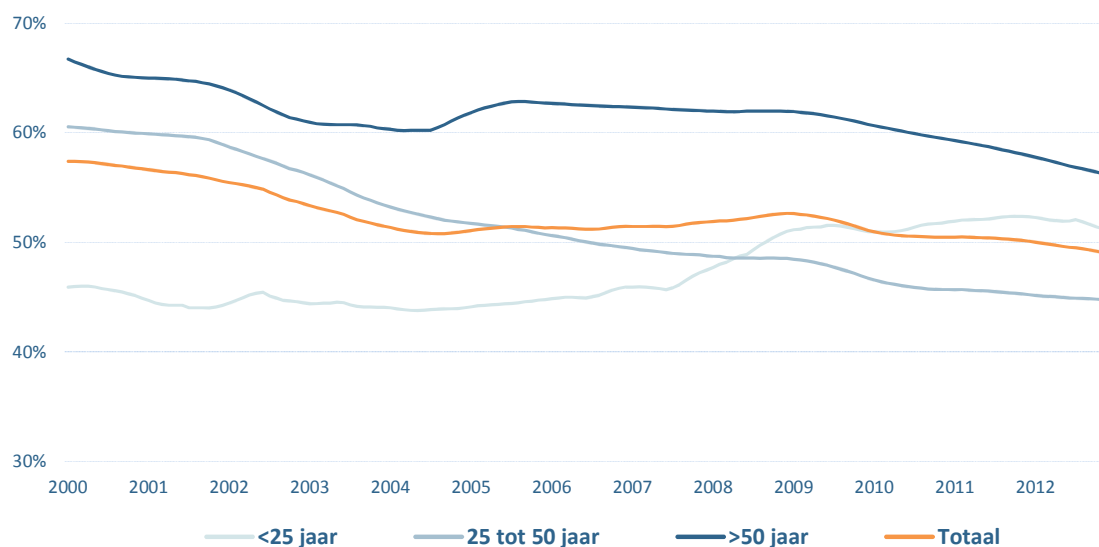
Studieniveau	Totaal		Jongeren		Volwassenen		Ouderen	
	Aantal	Aandeel	Aantal	Aandeel	Aantal	Aandeel	Aantal	Aandeel
Lager onderwijs + 1e graad sec	48.958	48,9%	7.960	34,6%	23.364	48,1%	17.634	61,7%
Leertijd (Syntra)	4.599	4,6%	742	3,2%	3.030	6,2%	827	2,9%
Deeltijds beroepssecundair	4.108	4,1%	2.355	10,3%	1.653	3,4%	100	0,4%
2e graad sec. algemeen	3.073	3,1%	621	2,7%	1.507	3,1%	946	3,3%
2e graad sec. beroeps	29.606	29,6%	9.388	40,9%	14.786	30,4%	5.432	19,0%
2e graad sec. technisch	9.304	9,3%	1.751	7,6%	3.977	8,2%	3.576	12,5%
2e graad sec. kunst	451	0,5%	157	0,7%	243	0,5%	50	0,2%
Totaal	100.098	100,0%	22.974	100%	48.560	100%	28.565	100%
			23%		49%		29%	

Bron: VDAB Arvostat

Immers, ondanks de structurele daling van het aandeel laaggeschoolden in de totale populatie NWWZ, is het aandeel laaggeschoolden in het afgelopen decennium duidelijk toegenomen bij de jongeren (zie figuur 16). Vooral tijdens de laatste 5 jaar is de toename opvallend. Het aandeel van de laaggeschoolden in de andere leeftijdsgroepen (25 tot 50 jaar en 50-plus) kent wel een duidelijk dalende trend.

De toenemende globale scholarisatie ten spijt, is er een hardnekkige instroom van ongekwalificeerde jongeren die bovendien steeds meer uit de boot vallen op de veeleisende arbeidsmarkt. Elk jaar stromen in Vlaanderen ongeveer 10.000 van deze jongeren zonder erkende competentie van de schoolbanken.

Figuur 16. Evolutie van de procentuele aandelen van de laaggeschoolden in de populatie NWWZ volgens leeftijd (Vlaams Gewest, januari 2000 – december 2012, trend laatste 12 maanden)

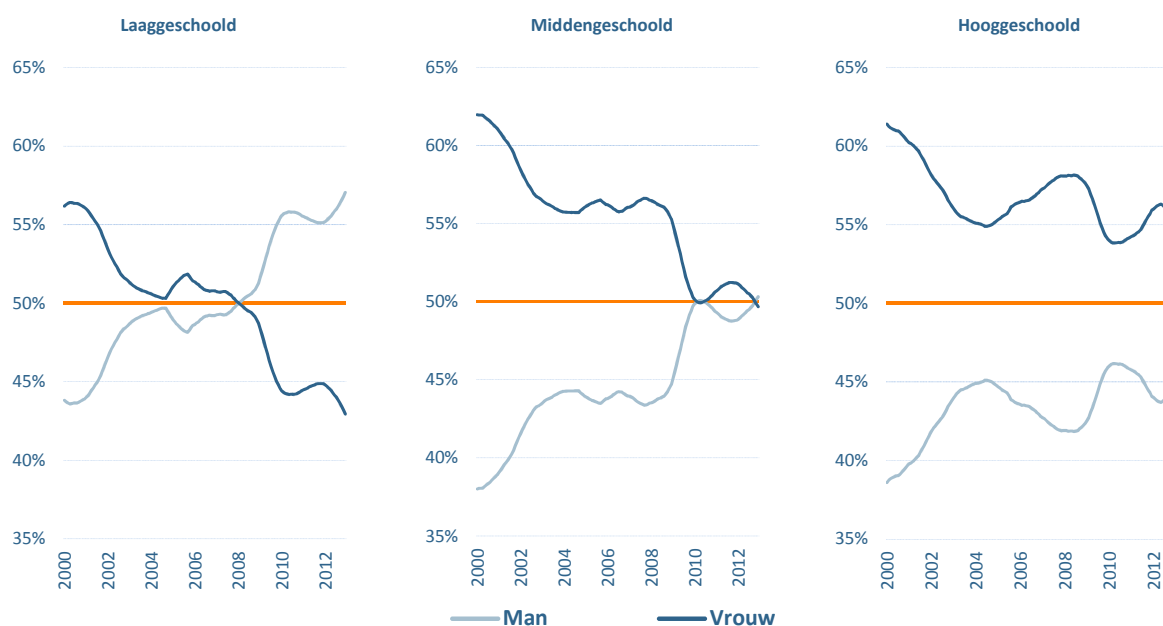
Bron: VDAB Arvostat

Geslacht

Eveneens interessant is de evolutie van de aandelen per geslacht en studieniveau te bekijken (figuur 17). Bij de *laaggeschoolden* ligt het aandeel van de mannen sinds september 2007 boven dat van de vrouwen en is er sinds het begin van de crisis sterk bovenuit gestegen. Sinds 2009 ligt bij de *middengeschoolden* het aandeel van mannen en vrouwen kort bij elkaar. Wel neemt het mannelijke aandeel in de werkloosheid toe tijdens laagconjunctuur, en neemt het terug af tijdens hoogconjunctuur. Bij de *hooggeschoolde* werkzoekenden zijn er nog steeds duidelijk meer werkzoekende vrouwen dan mannen. Ook bij hen blijkt de mannelijke werkloosheid conjunctuurgevoeliger dan de vrouwelijke.

Wanneer we de 3 deelfiguren na elkaar bekijken valt er zelfs een 'voorspellend' tijdsperspectief in te ontwaren. De mannelijke werkloosheid lag bij alle studieniveaus altijd veel lager dan de vrouwelijke. Hierin is met de crisis van 2008-2009 eerst verandering gekomen bij de laaggeschoolden. Sinds 2012 is dit ook het geval voor de middengeschoolden, met iets meer vrouwelijke dan mannelijke werkzoekenden. Op basis van de naar elkaar toegroeiende curven bij de hooggeschoolden kan men verwachten dat ook bij deze groep de mannelijke werkloosheid in de toekomst hoger zal liggen dan de vrouwelijke. Dit alles heeft te maken met de sterke 'segmentering' van de arbeidsmarkt. Mannen verliezen hun traditioneel dominante positie, verworven in de industriële sectoren, verliezen. Daartegenover krijgen de vrouwen steeds meer jobkansen in de dienstensectoren, in het bijzonder in de grote quartaire sectoren van onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (o.a. kinder-, bejaarden- en gehandicaptenzorg, thuisverzorging en thuishulp).

Figuur 17. Evolutie van de procentuele aandelen van mannen en vrouwen in de populatie NWWZ volgens studieniveau (Vlaams Gewest, januari 1999 – december 2012, trend laatste 12 maanden)

Bron: VDAB Arvastat

Origine

Allochtonen¹⁴ zijn relatief lager opgeleid dan autochtonen en dat blijkt ook uit de werkloosheidscijfers: bij de laaggeschoolde NWWZ is 28% van allochtone afkomst, bij de hooggeschoolde NWWZ slechts 19%. Of vanuit het standpunt van de origine bekeken, is 54% van de allochtone NWWZ laaggeschoold, terwijl dit slechts bij 47% van de autochtone NWWZ het geval is. Daarbij is het belangrijk te vermelden dat VDAB gebruik maakt van een strikte definitie van allochtonen¹⁵.

De werkloosheid reageert bovendien conjunctuurgevoeliger bij de allochtonen dan bij de autochtonen, in het bijzonder bij de laaggeschoolden: in 2012 bleef het aantal laaggeschoolde autochtone NWWZ nagenoeg stabiel in vergelijking met 2011, terwijl het aantal laaggeschoolde allochtone NWWZ met bijna 10% toenam. De globale toename van de laaggeschoolde NWWZ is dus grotendeels het gevolg van de toename van de allochtone laaggeschoolde NWWZ.

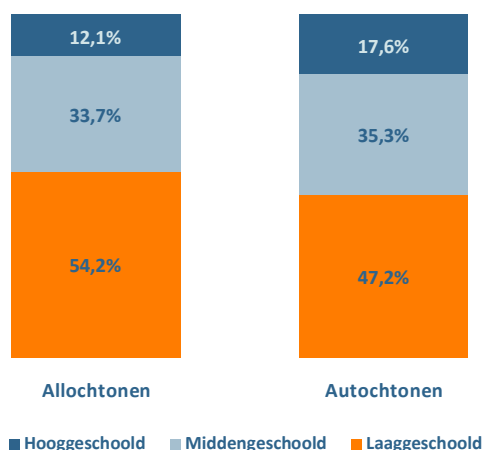
De zwakkere positie van de allochtonen op de arbeidsmarkt zorgt voor een sterke oververtegenwoordiging in sectoren en beroepen met zwaar en ongezond werk en/of minder gunstige arbeidsvoorwaarden op vlak van statuut, loon en arbeidstijdregelingen (bv. de land- en tuinbouw, uitzendwerk, horeca, bouwsector).

¹⁴ Allochtone werkzoekenden worden statistisch gedefinieerd als werkzoekenden die een huidige of vorige nationaliteit hebben van buiten de EU-27 of EVA-landen. De VDAB krijgt deze gegevens uit het Rijksregister. Hierdoor kunnen nieuwe Belgen met een vorige nationaliteit uit een niet EU-land als "allochtoon" gedetecteerd worden.

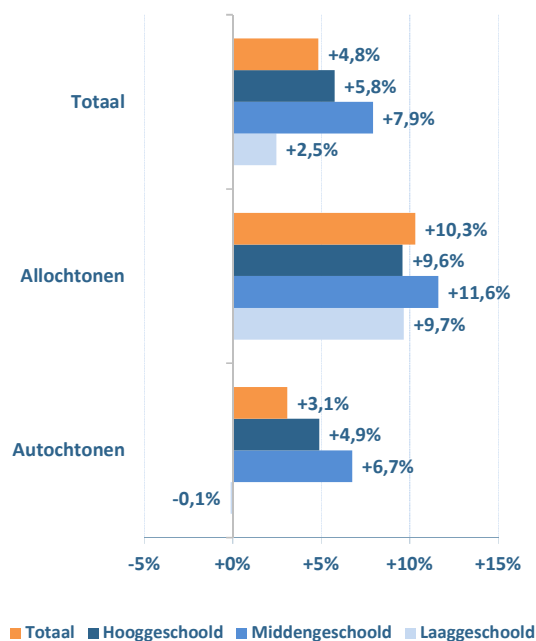
¹⁵ Dit betekent dat werkzoekenden afkomstig uit de nieuwe EU-lidstaten (Oost- en Midden-Europa) als autochtoon gedefinieerd zijn terwijl ze ook gemiddeld vaker laaggeschoold zijn. Daarenboven worden nakomelingen van allochtonen, die vaak als Belg geboren worden, ook als autochtoon beschouwd. Eerder onderzoek wees echter uit dat de onderwijskloof ook nog bij de 2de generatie aanwezig is. Ongeveer de helft van de allochtone jongeren van Turkse en Noord-Afrikaanse origine verlaat in Vlaanderen het secundair onderwijs zonder diploma. Bron: Departement WSE i.s.m. Steunpunt WSE, *De arbeidsmarktsituatie van migranten en hun nakomelingen in Vlaams en Europees perspectief*. Februari 2009. Leuven.

Figuur 18. Laaggeschoolde NWWZ volgens origine (Vlaams Gewest, jaargemiddelde 2012)

Aandelen

Jaarverschil 2012-2011

Absolute aantallen

Studieniveau	Laag	Midden	Hoog	Totaal
Allochtonen	28.336	17.628	6.323	52.287
	54%	34%	12%	100%
Autochtonen	71.762	53.644	26.744	152.150
	47%	35%	18%	100%

Bron: VDAB Arvostat

De relatief lagere scholing van de allochtonen is echter niet voldoende om het bijzonder grote verschil met de autochtonen wat betreft werkzaamheid en werkloosheid volledig te verklaren. Daarvoor is de kloof te groot. Het verschil in werkzaamheid¹⁶ loopt in 2011 op tot 26 procentpunten, terwijl de werkloosheidsgraad¹⁷ ruim vijf keer zo hoog is. Voor een diepgaandere analyse van dit probleem verwijzen we naar het VDAB-rapport (2011) 'Kansengroepen in kaart. Allochtonen op de Vlaamse arbeidsmarkt'.

¹⁶ De werkzaamheidsgraad van personen met Belgische identiteit bedraagt 72,7% in Vlaanderen, die van personen met een nationaliteit uit een niet-EU-land 46,3% - Bron: Departement WSE ism Steunpunt WSE (EAK).

¹⁷ De werkloosheidsgraad van personen met Belgische identiteit bedraagt 3,8% in Vlaanderen, die van personen met een nationaliteit uit een niet-EU-land 19,9% - Bron: Departement WSE ism Steunpunt WSE (EAK).

Combinatie van kenmerken

Veel (laaggeschoolde) werkzoekenden combineren meerdere 'kansengroep-kenmerken'. In figuur 19 bekijken we in hoeverre dit het geval is voor de laaggeschoolde werkzoekende mannen en vrouwen.

In 2012 behoorde 57% van de populatie laaggeschoolde NWWZ tot het mannelijk geslacht. Het aandeel van de mannen neemt af met de toenemende leeftijd: bij de jongeren is 64% mannelijk, bij de middengroep 58% en bij de ouderen 49%.

Bij de allochtonen is het aandeel van de mannen iets groter, nl. 60%. Opvallend is dat er bij de allochtonen weinig oudere, laaggeschoolde werkzoekenden zijn. Meer dan één op drie van de autochtone NWWZ is 50 jaar of ouder (34,7% van de autochtone laaggeschoolde NWWZ, of 24,9% van het totaal aantal laaggeschoolde NWWZ), terwijl slechts één op acht van de allochtone NWWZ tot de oudste leeftijdscategorie behoort. Het kleine aandeel oudere allochtonen in de populatie laaggeschoolde NWWZ geeft aan dat slechts een erg beperkt deel van deze groep (nog) actief is op de arbeidsmarkt en vlugger de arbeidsmarkt definitief verlaten richting inactiviteit.

Figuur 19. Laaggeschoolde NWWZ volgens origine, leeftijd en geslacht (Vlaams Gewest, jaargemiddelde 2012)

	Autochtonen			Allochtonen			Totaal		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
< 25 jaar	10,5%	6,0%	16,6%	4,1%	2,3%	6,4%	14,6%	8,3%	23,0%
25 tot 49 jaar	17,8%	12,4%	30,2%	10,5%	7,7%	18,3%	28,3%	20,2%	48,5%
50 jaar of meer	11,7%	13,2%	24,9%	2,4%	1,3%	3,7%	14,1%	14,4%	28,5%
Totaal	40,0%	31,6%	71,7%	17,0%	11,3%	28,3%	57,0%	43,0%	100,0%

Bron: VDAB Arvastat

Overigens kenmerkt een sterke aanwezigheid van kansengroepen de globale Vlaamse populatie werkzoekenden. Uiteraard is er de grote groep laaggeschoolden, de focus van dit rapport, die al bijna de helft van de werkzoekenden uitmaakt. Als we echter ook de andere drie prioritaire kansengroepen – allochtonen, personen met een arbeidshandicap en ouderen – in rekening brengen, behoort bijna drie vierde van de NWWZ tot minstens één van deze vier kansengroepen¹⁸. Dat doet de vraag rijzen in welke mate de werkzoekende arbeidsreserve geschikt is om te beantwoorden aan de snel evoluerende behoeften van de veeleisende Vlaamse arbeidsmarkt. In de toekomst lijken er voornamelijk groeimogelijkheden te zijn in de 'slimme' segmenten van de economie en bijgevolg zal vooral de vraag naar hogere profielen toenemen.

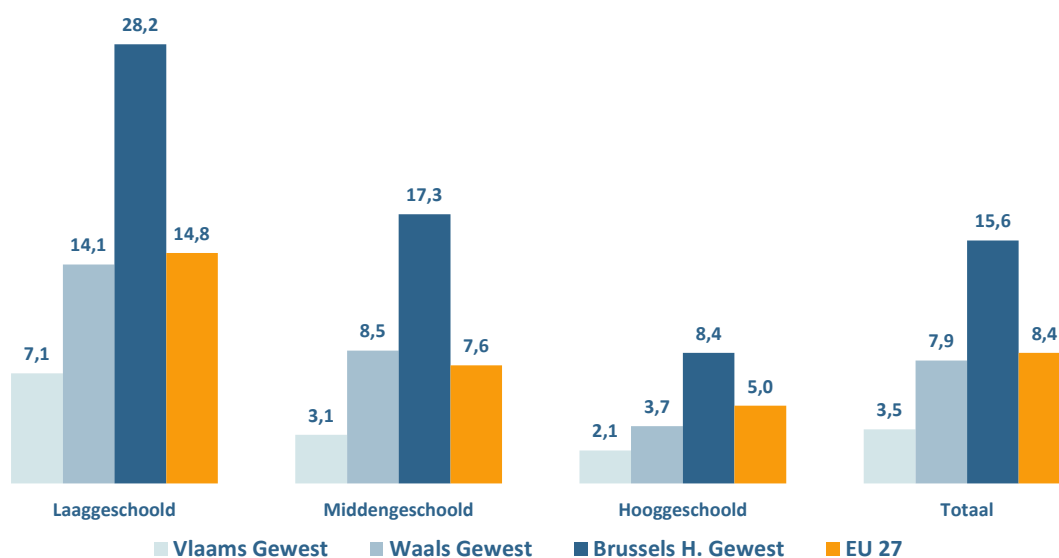
¹⁸ In 2009, 2010, 2011 en 2012 behoorden respectievelijk 71,5%, 72,1%, 73,2% en 72,5% tot minstens één van de vier 'prioritaire' kansengroepen. In 2012 ging het om 148.128 op een totaal van 204.435 NWWZ. (Bron: Arvastat)

4.2.5. Regionale verschillen

De Gewesten

De werkloosheidsgraad vertoont sterke regionale verschillen in België die de grootste regionale spreiding in de EU kent, zodat we haast kunnen spreken van een socio-economisch 'spagaat'! In Wallonië ligt de werkloosheidsgraad per studieniveau telkens twee tot drie maal hoger dan in Vlaanderen, in Brussel zelfs vier maal zo hoog. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest neemt de werkloosheid bij laaggeschoolden dramatische proporties aan (28,2%).

Figuur 20. Werkloosheidsgraad (25-64 jaar) volgens opleidingsniveau (Belgische gewesten en EU 27, 2011)

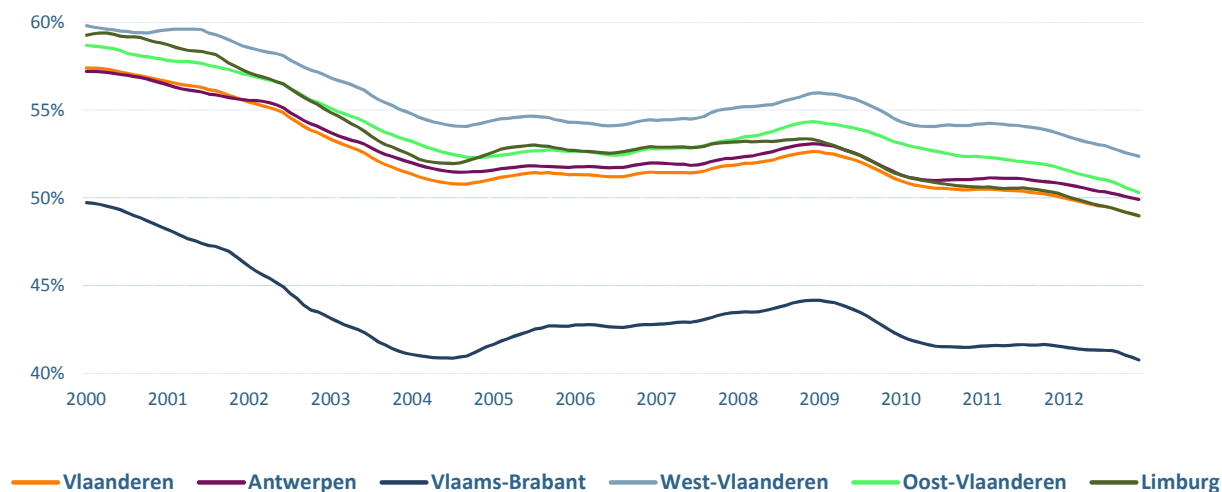

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

De Vlaamse provincies

In alle provincies is het aandeel van de laaggeschoolden in de populatie NWWZ het voorbije decennium sterk gedaald, maar in Vlaams-Brabant en Limburg was de daling het meest uitgesproken.

Figuur 21. Evolutie van de procentuele aandelen van de laaggeschoolden in de populatie NWWZ volgens provincie (Vlaams Gewest, december 1999 – december 2012, trend laatste 12 maanden)

Bron: VDAB Arvostat

In Vlaams-Brabant is het aandeel laaggeschoolde werkzoekenden veel lager in vergelijking met de rest van Vlaanderen: hun aandeel ligt er ruim 8 procentpunten lager dan gemiddeld. In West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen is het aandeel laaggeschoolden het hoogst.

Toch kunnen we niet stellen dat er in West-Vlaanderen een bijzonder groot probleem is met laaggeschoolde werkzoekenden. Er zijn dan wel relatief veel laaggeschoolde NWWZ binnen de populatie NWWZ, maar door de lage werkloosheidsgraad in West-Vlaanderen zijn er nog steeds relatief weinig laaggeschoolde NWWZ t.o.v. de bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar): West-Vlaanderen herbergt 15,9% van de laaggeschoolde NWWZ in Vlaanderen, terwijl 18% van de bevolking op beroepsactieve leeftijd er woont. Dan is de situatie in Antwerpen heel wat zorgwekkender, met een groot 'overtal' aan laaggeschoolde NWWZ: het Antwerps aandeel van de laaggeschoolde NWWZ is ruim 29% hoger dan het Antwerps aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

De centrumsteden

De 13 Vlaamse centrumsteden oefenen een grote invloed uit op hun omgeving, onder andere op het vlak van onderwijs, cultuur, ontspanning, zorg en uiteraard ook werkgelegenheid. Ze zijn een 'bassin' van socio-economische ontwikkeling, maar ook een 'aantrekkingspool' voor maatschappelijk kwetsbare groepen. Terwijl bijna 25% van de Vlaamse bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar) in een van de 13 Vlaamse centrumsteden woont, herbergen ze wel bijna 40% van de Vlaamse laaggeschoolde werkzoekenden.

Er zijn geen administratieve data over de concentratie aan laaggeschoolde werkzoekenden beschikbaar. De gegevens van het EAK kunnen hiervoor niet gebruikt worden omwille van de te beperkte omvang van de steekproefpopulatie. Door de administratieve gegevens over de stedelijke omvang van de bevolking op beroepsactieve leeftijd te vergelijken met die van de stedelijke omvang van de laaggeschoolde werkzoekenden kunnen we echter een beeld krijgen van de concentratie van deze laatste. Daarbij berekenen we het aandeel van deze beide populaties in een stad t.o.v. Vlaanderen, en berekenen we de verhouding¹⁹ tussen deze twee. Indien deze verhouding 100 bedraagt, zijn de twee aandelen gelijk. Dit betekent dat de concentratie aan laaggeschoolde werkzoekenden even groot is als gemiddeld in Vlaanderen. Als het lokale aandeel laaggeschoolde werkzoekenden groter is dan het stedelijke aandeel in de bevolking op beroepsactieve leeftijd, dan zal de verhouding groter zijn dan 100, en is er dus sprake van een sterkere concentratie aan laaggeschoolde werkzoekenden dan gemiddeld in Vlaanderen.

Figuur 22. Laaggeschoolde NWWZ (jaargemiddelde 2012), bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar, 2010) en de verhouding hiertussen in de 13 Vlaamse centrumsteden.

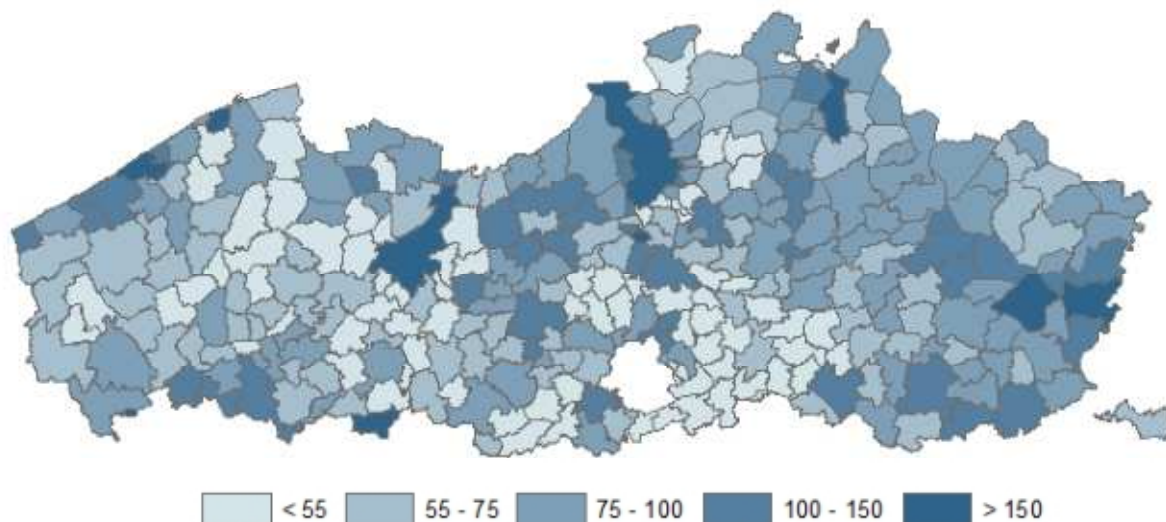
	Laaggeschoolde NWWZ (1)		Bevolking 20-64 jaar (2)		Verhouding
	(n)	%	(n)	%	% (1)/(2)
Vlaanderen	100.098	100%	3.754.899	100%	100
De 13 centrumsteden	39.706	39,7%	936.189	24,9%	159
Antwerpen	17.491	17,5%	288.186	7,7%	228
Genk	1.953	2,0%	38.972	1,0%	188
Oostende	1.756	1,8%	39.285	1,0%	168
Turnhout	1.105	1,1%	25.014	0,7%	166
Gent	6.420	6,4%	151.947	4,0%	158
Mechelen	1.724	1,7%	48.076	1,3%	135
Sint-Niklaas	1.487	1,5%	41.965	1,1%	133
Aalst	1.645	1,6%	48.714	1,3%	127
Kortrijk	1.377	1,4%	43.286	1,2%	119
Hasselt	1.209	1,2%	45.812	1,2%	99
Roeselare	837	0,8%	33.974	0,9%	92
Brugge	1.565	1,6%	68.774	1,8%	85
Leuven	1.137	1,1%	62.188	1,7%	69

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK) en VDAB Arvastat

¹⁹ Voor het gemak van de leesbaarheid vermenigvuldigen we deze factor met 100.

Grootstad Antwerpen kampt, op basis van de laatste kolom in de tabel, met de sterkste concentratie aan laaggeschoolde NWWZ in Vlaanderen. Dit hangt uiteraard samen met de samenstelling van de bevolking o.a. gekenmerkt door een bijzonder groot aandeel alloctonen. Maar in feite zijn er in en rond het merendeel van de centrumsteden relatief veel laaggeschoolde NWWZ. Enkel in Leuven, Brugge en Roeselare zijn er minder dan gemiddeld in Vlaanderen. Hoge concentraties laaggeschoolde werkzoekenden bevinden zich dus voornamelijk in de steden. Onderstaande kaart maakt dit aanschouwelijk.

Figuur 23. Concentratie van laaggeschoolde NWWZ: de verhouding van het aandeel laaggeschoolde NWWZ t.o.v. het aandeel in de bevolking per gemeente²⁰ (jaargemiddelde 2012)

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK) en VDAB Arvastat

Vaststellingen per provincie:

- **West-Vlaanderen:** globaal weinig laaggeschoolde NWWZ, met kleine maar sterke concentraties in de kuststreek (Oostende, Blankenberge) en verhoogde aanwezigheid in het zuiden (Kortrijk, Wervik).
- **Oost-Vlaanderen:** sterke concentratie in Gent (en Ronse), en verhoogde aanwezigheid in Aalst en het Waaslands kleinstedelijk gebied (Sint-Niklaas, Lokeren, Hamme, Temse).
- **Vlaams-Brabant:** globaal weinig laaggeschoolde NWWZ, vooral rond Leuven, met verhoogde aanwezigheid in Vilvoorde, Halle en Tienen.
- **Antwerpen:** globaal een eerder hoge aanwezigheid, met sterke concentraties in Antwerpen en Turnhout, en een verhoogde aanwezigheid in en rond Mechelen, Lier en Herentals.
- **Limburg:** globaal een eerder hoge aanwezigheid, met sterke concentraties in Genk en Maasmechelen, die uitdijen naar de omliggende gemeenten Houthalen-Helchteren, Heusden-Zolder, Beringen en Dilsen-Stokkem, en tevens een verhoogde aanwezigheid in het zuiden (Sint-Truiden en Tongeren).

Opmerking: Bij de berekening van de concentratie aan laaggeschoolde werkzoekenden is er geen rekening gehouden met de inactiviteitsgraad. Het is nochtans mogelijk dat een hoge plaatselijke inactiviteit een invloed heeft op het aantal (laaggeschoolde) werkzoekenden.

²⁰ Zie bijlage 1 voor een kaart van Vlaanderen met de gemeenten.

5. Werk aanbod

5.1. De laaggeschoolde spanningsgraad

Ondanks de stijgende vraag naar hoger opgeleide werknemers blijft de arbeidsmarkt ook behoefte hebben aan laaggeschoolde profielen, onder andere in bouw, horeca, handel, vervoer, uitzendwerk en diensten aan personen. Voor bijna de helft van de ontvangen vacatures²¹, 127.000 in 2012, stelt de werkgever zelfs geen of lage diplomavereisten en komen laaggeschoolden in principe in aanmerking²².

De meest gevraagde beroepen zonder diplomavereisten zijn:

1. Verkoper (23.836 vacatures)	6. Werknemer verkeer/transport (5.447)
2. Schoonmaker (22.890)	7. Metaalbewerker (5.202)
3. Hotel- en keukenpersoneel (10.448)	8. Secretaresse (3.736)
4. Bureaubedienden (10.082)	9. Magazijnier (3.480)
5. Bouwarbeider (5.589)	10. Vertegenwoordiger (3.316)

Dit betekent echter niet noodzakelijk dat de werkgever weinig eisen stelt, enkel dat hij geen enkele kandidaat wil uitsluiten op basis van diploma. Vaak beschouwen werkgevers werkervaring en specifieke competenties als een substituuat voor een hoog onderwijsdiploma, zo blijkt uit een PASO-onderzoek²³. Uit de door de VDAB gekende aanwervingen blijkt echter dat voor een kleine helft van de vacatures zonder diplomavereisten ook effectief een laaggeschoolde werd aangeworven²⁴. Mogelijks worden laaggeschoolden, zeker in tijden van crisis, verdrongen door hoger geschoolden en spelen tijdens de rekrutering diplomavereisten toch mee. De laaggeschoolde spanningsgraad zal in de toekomst vermoedelijk verder stijgen aangezien het scholingsniveau van de jongere werknemers hoger ligt dan van de ouderen.

Voor laaggeschoolden liggen de kansen op een job niet gelijk in elke regio. Op onderstaande kaart wordt per streek – de werkgebieden van de Regionaal Sociaal-Economische Overlegcomités (RESOC) – de verhouding tussen het aantal laaggeschoolde werkzoekenden en het aantal ontvangen vacatures zonder of met lage diplomavereisten uitgezet. Dit is de *spanningsgraad* voor laaggeschoolde arbeid. Hoe hoger deze spanningsgraad, hoe moeilijker laaggeschoolde werkzoekenden het hebben om een job te vinden in deze regio. Dit kan door een beperkte arbeidsvraag worden veroorzaakt, maar ligt meestal aan een hoge concentratie van laaggeschoolde werkzoekenden. In regio's met een beperkte arbeidsvraag kan men daarbovenop meer concurrentie van hoger geschoolde werkzoekenden verwachten.

In de regio's Maasland, Zuid-Limburg, Zuid-Oost-Vlaanderen, Dender-Waas en de Antwerpse regio was de arbeidsmarkt voor laaggeschoolden het krapst in 2012 (hoge spanningsgraad). Hier liggen de kansen voor laaggeschoolden het laagst (en hebben werkgevers het meeste keuze).

In de West-Vlaamse regio's Brugge, Midden-West-Vlaanderen en de Westhoek en de Gentse regio is de arbeidsmarkt voor laaggeschoolde arbeid ruimer en komen laaggeschoolden in principe gemakkelijker aan de bak (maar moeten werkgevers binnen een kleinere groep sollicitanten het juiste profiel zoeken).

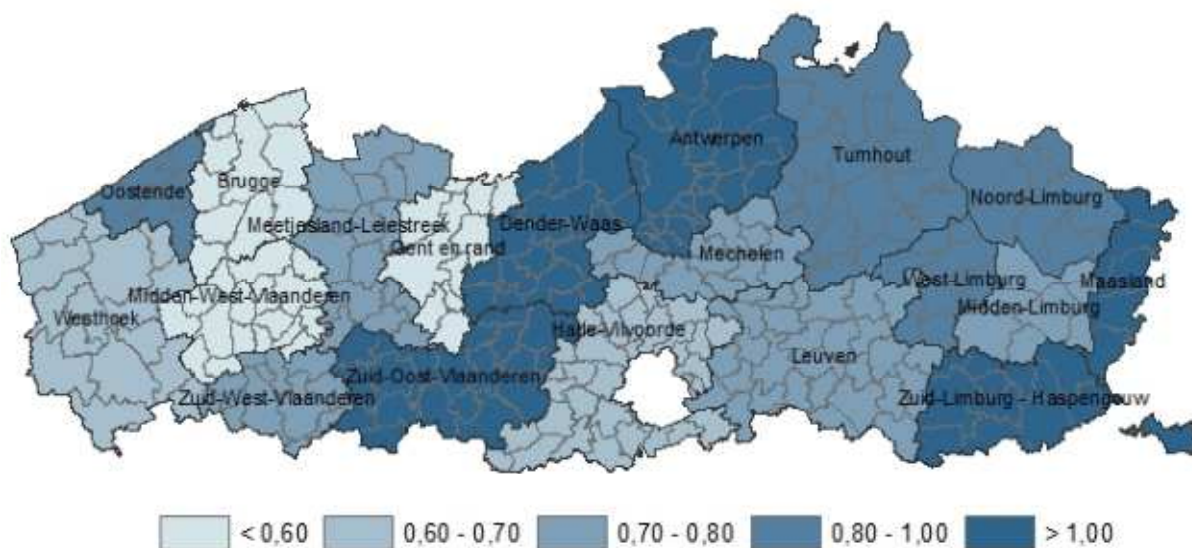
²¹ Vacatures (op jaarbasis) uit het Normaal Economisch Circuit zonder Uitzend. Bron: Arvastat

²² In 2012 werden voor 48,2% van de door de VDAB ontvangen vacatures uit het normaal economisch circuit zonder uitzendopdrachten geen of lage diplomavereisten gesteld.

²³ Weytjens K., 2003, PASO-Onderzoek: De Vlaamse arbeidsmarkt in haar blootje, maart 2003, HRMagazine

²⁴ In 2012 konden laaggeschoolden 46,1% invullen van de vacatures zonder of met lage diplomavereisten (vervulde vacatures waarvan de klant bij de VDAB gekend is).

Figuur 24. Laaggeschoolde spanningsgraad per RESOC/streektafel (jaargemiddelde 2012)

Bron: VDAB Arvstat

5.2. Werkloosheidsval

Toch vindt men ook voor bepaalde vacatures zonder hoge kwalificatievereisten moeilijk kandidaten. Duizenden vacatures in de dienstenchequesector raken maar niet ingevuld. Er zijn hardnekkige knelpunten beroepen waarvoor nochtans geen hoge scholingsgraad vereist is, maar toch is het moeilijk werkzoekenden te vinden met de vereiste competenties. Een heroriëntering van de duizenden laaggeschoolden, zowel mannen als vrouwen, die hun job verliezen in het industriële segment lijkt hier een voor de hand liggende oplossing te bieden. Gezien de snelheid van de economische omwenteling, nog eens versterkt door de huidige laagconjunctuur, zal daar echter enige tijd overheen gaan.

Maar de kosten van betaalde arbeid wegen bij laaggeschoolden soms niet op tegen de baten, omdat ze doorgaans minder verdienen, vaak zwaar werk moeten verrichten of onder eerder slechte arbeidsvoorwaarden moeten werken.

Dit wordt nog versterkt als er (jonge) kinderen zijn, o.a. wegens de onbeschikbaarheid voor het gezin en de kosten van kinderopvang. Dit is de zogenaamde 'werkloosheidsval'. Uit een studie van het Steunpunt WSE²⁵ blijkt het echter wel mee te vallen met de financiële kant van dit probleem. Uiteraard varieert de kritische grens van de minimale meeropbrengsten van werk ten opzichte van een uitkering van persoon tot persoon, en spelen er verschillende factoren mee die deze grens bepalen (kinderlast, inkomen partner, pendelafstand, verlies van extra voordelen zoals sociale tarieven...). Maar gemiddeld genomen blijken financiële werkloosheidsvallen niet kenmerkend te zijn voor de Vlaamse arbeidsmarkt.

²⁵ Nevejan H., 2011 *Financiële vallen in de werkloosheid: fictie of realiteit?* Over.Werk 4/2011

6. Vlaanderen in Europa

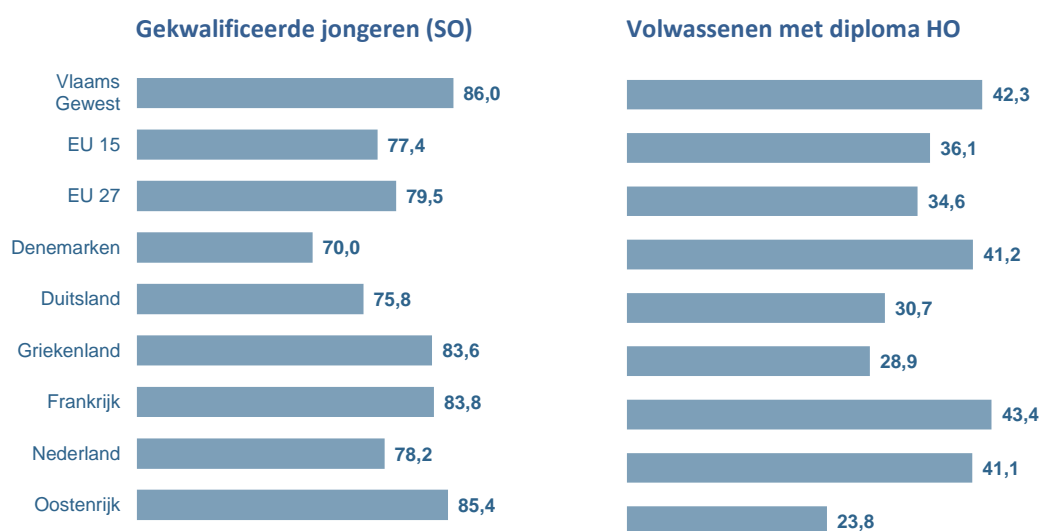
De laaggeschoolden hebben het moeilijk op de Vlaamse arbeidsmarkt, althans in vergelijking met de hoger geschoolden. Maar hoe doen ze het eigenlijk in Europees perspectief?

Hieronder vergelijken we de Vlaamse laaggeschoolden met die van de 'oude EU' (EU-15), de Europese Unie (EU 27), onze buurlanden (Nederland, Duitsland en Frankrijk) en enkele relatief kleine landen met een open economie (Denemarken, Oostenrijk en Griekenland).

6.1. Scholingsniveau van de bevolking en relatie met de werkzaamheidsgraad

Vlaanderen staat sterk wat betreft het initieel onderwijs. Relatief weinig jongeren verlaten de schoolbanken terwijl ze nog laaggeschoold zijn. In 2011 had 86% van de Vlaamse jongeren minstens het secundair onderwijs met succes afgerond. Dat is beter dan alle referentielanden en een stuk boven het Europese gemiddelde. Bovendien is 42% van de volwassen Vlamingen in bezit van een diploma van het hoger onderwijs, wat eveneens meer is dan gemiddeld.

Figuur 25. Aandeel gekwalificeerde jongeren (20-24 jaar) en aandeel volwassenen (30-34 jaar) met een diploma van het hoger onderwijs (EU, lidstaten, Vlaams Gewest, 2011)

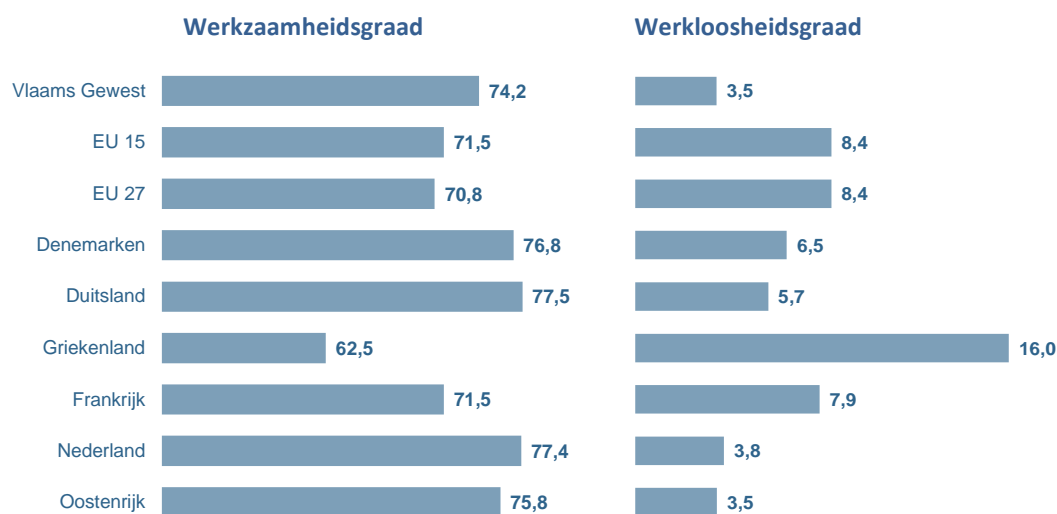

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

Deze relatief hoge scholing is één van de factoren die de relatief hoge werkzaamheid en lage werkloosheid van de Vlaamse bevolking verklaren²⁶. Toch is het opvallend dat de werkzaamheid in verschillende landen hoger ligt dan in Vlaanderen, terwijl geen enkel van de referentielanden beter doet wat betreft werkloosheid. Dit houdt uiteraard verband met de lagere activiteitsgraad van de Vlaamse bevolking.

²⁶ Zie ook Sels L. & Herremans W. 2012 *Vlaanderen houdt (af)stand in een unie met verschillende snelheden. Een vergelijking van Europese regionale arbeidsmarkten*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

Figuur 26. Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) en werkloosheidsgraad (25-64 jaar) (EU, lidstaten en Vlaamse Gewest, 2011)

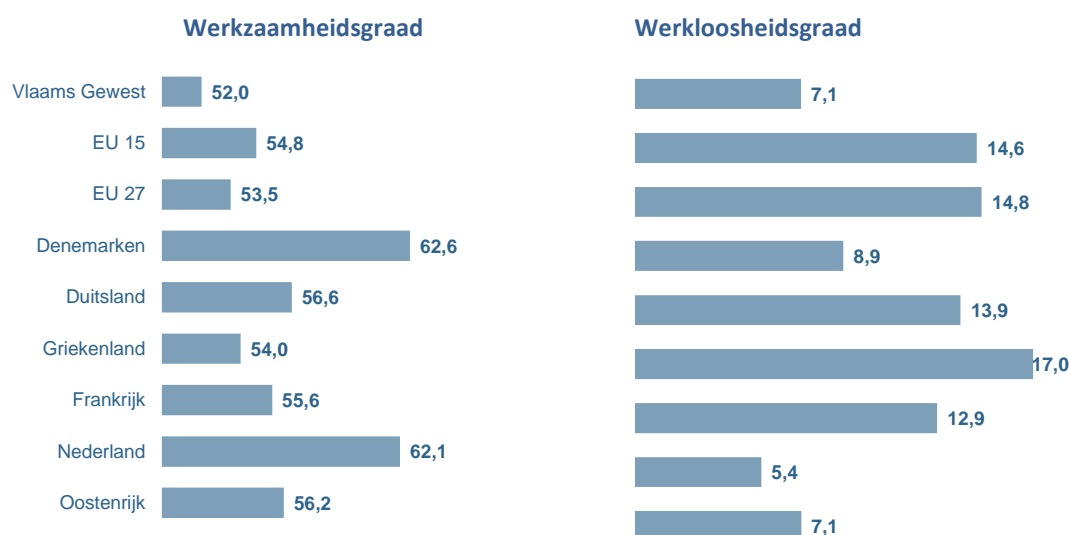

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

6.2. Arbeidsmarktpositie van laaggeschoolden

Het is echter minder rooskleurig gesteld met de positie van de laaggeschoolden op de Vlaamse arbeidsmarkt. De werkloosheid blijft nog een stuk onder het Europese gemiddelde – enkel in Nederland ligt deze nog lager. Maar in geen enkel land uit de referentiegroep is de werkzaamheid bij de laaggeschoolde bevolking tussen 25 en 64 jaar lager dan in Vlaanderen. Deze EU-benchmarking bevestigt nogmaals dat de grote inactiviteit van de Vlaamse laaggeschoolde bevolking wel zorgt voor een lage werkloosheidsgraad, maar dat dit hun reële arbeidsmarktsituatie, met een uitzonderlijk hoge inactiviteit, verdoezelt.

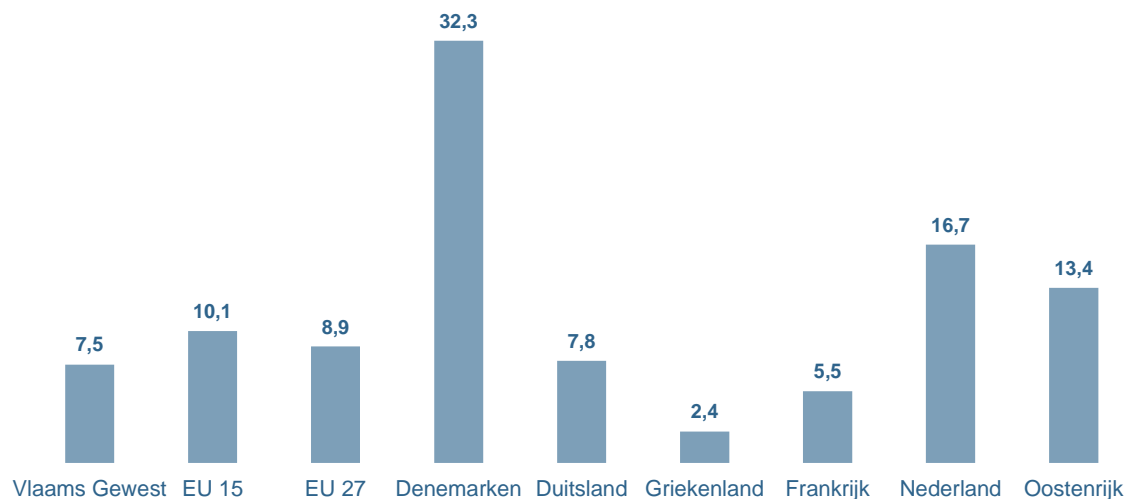
Figuur 27. Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) en werkloosheidsgraad (25-64 jaar) van laaggeschoolden (EU, lidstaten, Vlaams Gewest, 2011)

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

Bovendien houdt de opleiding voor te veel Vlamingen helemaal op na de schoolse studieloopbaan. Slechts 7,5% van de Vlaamse bevolking had in 2011 zijn kennis of competenties verbeterd door deelname aan een vormende activiteit. Dat is een stuk minder dan het Europese gemiddelde. Van de referentielanden doen enkel Frankrijk en Griekenland minder goed op dit vlak.

Figuur 28. Aandeel van de totale bevolking (25-64 jaar) dat deelgenomen heeft aan opleiding (EU, lidstaten en Vlaams Gewest, 2011)

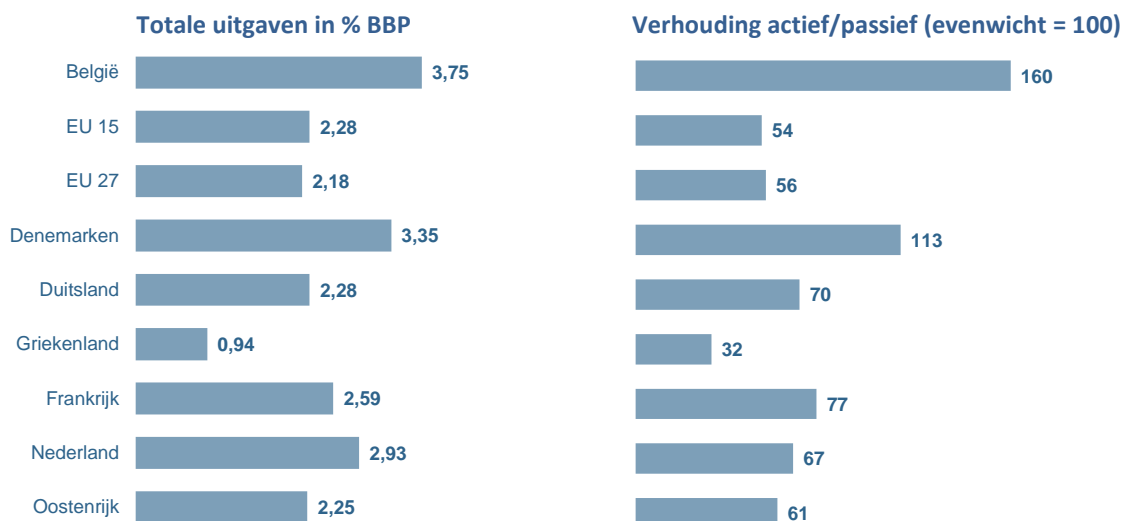

Bron: Steunpunt WSE i.s.m. Departement WSE (EAK)

6.3. Uitgaven voor arbeidsmarktbeleid

Nochtans voert België²⁷ in vergelijking met de referentiegroep een vrij 'duur' arbeidsmarktbeleid: de totale kosten lopen op tot 3,75% van het BBP. Dat is het hoogste aandeel van de referentiegroep. Ook de verhouding tussen actieve en passieve maatregelen (zie kader) is in theorie erg gunstig: voor elke euro die er aan passieve maatregelen wordt uitgegeven, gaat er 1,6 euro naar actieve maatregelen. Ook deze verhouding is in geen enkel ander land hoger.

Figuur 29. Uitgaven actief en passief arbeidsmarktbeleid in % BBP en de verhouding tussen actieve en passieve maatregelen (lidstaten en België, 2010; EU, 2009)

Bron: Eurostat, bewerking VDAB Studiedienst

²⁷ Door de federalisering en versnippering van verschillende bevoegdheden is het niet mogelijk om hier aparte cijfers voor het Vlaams Gewest te voorzien.

In de Labour Market Policy-databank van Eurostat worden de diverse programma's en maatregelen ingedeeld in de volgende negen categorieën:

1. Algemene arbeidsmarktdienstverlening	6. Rechtstreekse jobcreatie
2. Beroepsopleiding	7. Stimuli voor het oprichten van een onderneming
3. Jobrotatie en arbeidsherverdeling	8. Werkloosheidsuitkeringen
4. Tewerkstellingsstimuli	9. Brugpensioenen
5. Inschakeling van personen met een handicap (arbeidsrehabilitatie)	

Categorieën 2 tot en met 7 worden in deze databank beschouwd als vormen van **actief** arbeidsmarktbeleid, categorieën 8 en 9 als vormen van **passief** arbeidsmarktbeleid.

Wij beschouwen categorie 1, de algemene arbeidsmarktdienstverlening, hier ook als een vorm van actief beleid. Het doel van de dienstverlening van o.a. VDAB, Forem en ADG is tenslotte om alle werkzoekende en andere niet-actieve burgers te activeren en in te schakelen op de arbeidsmarkt, en niet om uitkeringen te verstrekken.

6.4. Maatschappelijke breuklijn: oorsprong van de hoge mismatch

Uit de Europese vergelijking blijkt dat de socio-economische kloof tussen de laag- en hoger geschoolden erg groot is in Vlaanderen. De Vlaamse bevolking behoort tot de best opgeleide in Europa, waardoor onze arbeidsmarkt een hoge graad van ontwikkeling heeft bereikt. Maar de 'kwetsbare' samenstelling van de beschikbare arbeidsreserve, gekenmerkt door een sterke concentratie van kansengroepen, is de broze keerzijde en veroorzaakt zelfs een maatschappelijke breuklijn op basis van onderwijsniveau en verworven competenties in het algemeen²⁸. De laaggeschoolden vallen steeds meer uit de boot: hun werkzaamheidsgraad is lager dan het Europese gemiddelde, en blijkt zelfs de laagste van alle landen uit de referentiegroep.

Dit is een structureel probleem, dat niet enkel meer kan opgelost worden door een ingrijpen op het arbeidsaanbod, via o.a. het optimaliseren van de competenties van de werkzoekenden. Ook aan de vraagzijde zullen meer mogelijkheden gezocht moeten worden om laaggeschoolde werkzoekenden of inactieven in te schakelen.

Een recente studie van de Nationale Bank (H. Zimmer, september 2012) gaat dieper in op de structurele problemen van onze arbeidsmarkt. In deze publicatie wordt gesteld dat de mismatch nergens zo groot is als in België. Nergens in Europa zijn werklozen en beschikbare vacatures zo slecht op elkaar afgestemd.

Dat de Belgische arbeidsmarkt, ondanks de 'kostelijke' inspanningen van de dienstverleners en andere stakeholders, niet optimaal functioneert, is reeds langer geweten. Maar dat België de slechtste leerling van de klas blijkt, is in feite schrijnend gezien de grote financiële inspanningen van de overheden inzake actief arbeidsmarktbeleid. De pijnlijke conclusie is dan immers dat een zeer hoge investering leidt tot het slechtste resultaat op vlak van integratie van kansengroepen, laaggeschoolden en allochtonen in het bijzonder.

De bevindingen van deze studie moeten echter enigszins genuanceerd worden. Het blijkt immers dat economisch sterk ontwikkelde landen als Zweden, Ierland en Duitsland eveneens met een grote mismatch kampen, terwijl de zuiderse landen (Griekenland, Portugal, Italië), waarvan de economie momenteel in vrije val is, als beste uit de bus komen.

²⁸ Prof. Bea Cantillon (directeur Centrum Sociaal Beleid, Universiteit Antwerpen) noemde dit reeds midden de jaren '90 de 'nieuwe sociale kwestie', een nieuwe polarisatie na deze tussen éénverdieners- en tweeverdieners-huishoudens.

De mismatch-index meet 'het verschil tussen het kwalificatieaanbod en de kwalificatievraag', een relevant probleem. Dit gebeurt door het studieniveau van de werkenden te vergelijken met dat van de werkzoekenden. Momenteel wordt ongeveer 80% van de in België uitgeoefende banen ingevuld door midden- en hogeschoolde arbeidskrachten, terwijl de beschikbare arbeidsreserve – de werkzoekenden – voor 50% laaggeschoold is. Het hoge mismatch-indexpeil wordt dus verklaard door het grote aandeel van laaggeschoolde werkzoekenden, terwijl de vraag van de bedrijven naar dit 'profieltype' gering is. Er zijn dus 'te weinig' hogeschoolde werkzoekenden en 'te veel' jobs voor hogeschoolde in België.

Maar een arbeidsmarkt die een bijzonder snelle evolutie doormaakt naar een hoogontwikkelde kennis- en diensteneconomie, krijgt deze omwenteling niet op korte termijn verwerkt. De blijvende inkrimping van het industriële segment van onze economie zorgt voor een grote, ook mannelijke, arbeidsreserve die momenteel onvoldoende klaar is voor een tewerkstelling in de opkomende 'slimme' segmenten, zoals de diensten of de hoogtechnologische industrie. De hoge Belgische productiviteit zorgt zelfs ook voor een relatieve schaarste aan jobs in bepaalde segmenten.

Uiteraard is de samenstelling van de arbeidsreserve, die zich in Vlaanderen kenmerkt door een sterke aanwezigheid van specifieke (laaggeschoolde) doelgroepen, waaronder een sterk toegenomen aandeel allochtone 'nieuwkomers', eveneens belangrijk.

Verder legt de studie van de NBB de nadruk op de problematiek van de mobiliteit, eveneens terecht. Boven werd reeds aangehaald dat er grote regionale verschillen zijn in de werkzaamheid en werkloosheid, zowel op het niveau van de gewesten, als dat van de provincies. Zelfs tussen de verschillende Vlaamse regio's zijn er aanzienlijke verschillen. Nergens in Europa zijn de binnenlandse discrepanties zo groot.

Enerzijds is er wel een grote geografische mobiliteit richting Brussel, het grootste tewerkstellingsbekken van ons land, maar anderzijds is er een te beperkte Noord-Zuid-mobiliteit, tussen het Vlaamse en het Waalse Gewest. Sinds enige tijd is er wel een bilaterale samenwerking tussen de bemiddelingsdiensten van VDAB, Forem, Actiris en ADG om de interregionale mobiliteit te verbeteren, maar deze samenwerking is nog te recent om al een voldoende grote impact te realiseren. De taalproblematiek speelt hier zeker mee, ook midden- en hogeschoolde zijn niet perfect tweetalig, laat staan laaggeschoolde die tijdens hun schoolloopbaan onvoldoende kennis van de tweede landstaal hebben opgepikt. De diversiteit in officiële talen is in weinig andere Europese landen zo sterk aanwezig.

Ook vanuit bepaalde jobarme streken in Vlaanderen, zoals het Maasland, is er te weinig mobiliteit naar jobrijkere streken, die niet enkel verklaard kan worden door het profiel van de aanwezige werkzoekenden, maar ook door een perifere ligging, versterkt door een mindere ontsluiting via het openbaar vervoer. Al kan men zich de vraag stellen of het voldoende lonend is om voor een laaggeschoolde (en bijgevolg ook vaak laagbetaalde) job de kosten van een verre verplaatsing en soms langdurige kinderopvang te maken of te verhuizen naar jobrijkere streken waar de woningprijzen typisch een stuk hoger liggen.

Naast de geografische mobiliteit is er ook een gebrek aan verticale – opwaartse – jobmobiliteit. Volgens een raming in de studie van de NBB is 22% van de Belgische werknemers overgekwalificeerd voor hun huidige functie²⁹. Maar de 'incentives' ontbreken om over te stappen naar een andere, soms meer passende job. Werknemers zijn te honkvast door het belang van de anciënniteit, de arbeidersjobs zijn soms minder aantrekkelijk door het ontbreken van een eenheidsstatuut. De uitbouw van een loopbaandienstverlening voor werkenden is uiteraard al een stap in de goede richting, maar deze moet geflankeerd worden door andere beleidsmaatregelen die een brede opwaartse mobiliteit ondersteunen. Zo zouden er ook functies vrijkomen die ingevuld kunnen worden door lager gekwalificeerde werkzoekenden.

²⁹ Percentage werkenden met een hoog scholingsniveau, dat wil zeggen hoger onderwijs (ISCED 5 of 6) afgerond, die een baan voor laag- of middengeschoolden innemen (ISCO-beroepsgroepen 4 tot 9 zoals administratieve bedienden, landbouwers, arbeiders, enz.). Berekening uitgevoerd op basis van de gegevens van de enquête naar de arbeidskrachten van 2010 (EC).

7. Besluit

Het onderwijsniveau van de Vlaamse bevolking is het voorbije decennium sterk toegenomen. Ook in Europees perspectief staat Vlaanderen sterk op dit vlak. Dat is nodig, want ook de arbeidsmarkt stelt steeds hogere eisen aan de beroepsbevolking, en heeft vooral behoefte aan hogere profielen qua studieniveau en competenties.

De keerzijde van de medaille is de precare situatie van laaggeschoolden: de kansen op werk zijn veel kleiner dan voor hogergeschoolden, de kans om in de werkloosheid te geraken is groter. Maar hét echte probleem zit in de enorm hoge inactiviteit van laaggeschoolden, die in belangrijke mate te wijten is aan onvoldoende jobkansen met als gevolg een vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt.

Die kansen op een job worden overigens niet enkel gehypothekeerd door een laag opleidingsniveau of tekorten aan ervaring of specifieke competenties, maar ook door verdringingsprocessen op de arbeidsmarkt. Het aanbod op de arbeidsmarkt neemt voortdurend toe, hetgeen voor extra 'concurrentie' zorgt in segmenten waar veel jobs verdwijnen.

Maar het toenemende arbeidsaanbod, dus de groeiende bevolking, houdt ook de werkloosheid op een te hoog niveau, ondanks de eveneens sterk toegenomen werkgelegenheid. In historisch perspectief is na de intrede van de naoorlogse babyboomers en de enorm toegenomen arbeidsparticipatie van de vrouwen, het arbeidsaanbod blijven toenemen door de instroom van doorgaans laaggekwalificeerde allochtonen. Dit aanbodverhogend effect geldt ook voor specifieke ontwikkelingen, zoals de toename van studenten die werk met studies combineren, als gevolg van de toenemende flexibilisering van de arbeidsmarkt, alsook voor het langer doorwerken van oudere werknemers die na pensioenleeftijd nu ook gemakkelijker loonarbeid met een pensioenuitkering kunnen combineren. In deze context van steeds toenemend arbeidsaanbod hoeft het niet te verwonderen dat laaggeschoolden, zeker in tijden van laagconjunctuur, vaak door hoger opgeleide werknemers, veelal met jarenlange ervaring, van de arbeidsmarkt verdrongen worden, ook in segmenten waar zij normaal reële jobkansen hebben³⁰.

Bovendien stremmen bepaalde instituties, zoals het belang van de anciënniteit en het nog steeds ontbreken van een eenheidsstatuut voor arbeiders en bedienden, de opwaartse jobmobiliteit, zodat overgekwalificeerde werknemers te honkvast in hun job blijven zitten.

De positie van laaggeschoolden op de arbeidsmarkt wordt nog verder bemoeilijkt door het feit dat zij meer in meer conjunctuurgevoelige sectoren werken, de concurrentie vanuit lageloonlanden en de financiële werkloosheidsval. Velen trekken zich noodgedwongen terug uit de arbeidsmarkt en schikken zich in een situatie van inactiviteit.

Een pasklare oplossing voor de zeer lage werkzaamheid en hoge inactiviteit van laaggeschoolden is er niet. Uiteraard moet er verder ingezet worden op een gerichte competentieversterking van werkzoekenden om het aanbod meer op de vraag af te stemmen, maar ook hier zijn er beperkingen omdat men vele laaggeschoolden onvoldoende kan 'upgraden' voor de beschikbare gekwalificeerde jobs. Ook selectieve loonkostenverlagingen blijken geen massaal netto-effect te hebben in de hertewerkstelling van kansengroepen.

Om de werkzaamheid van laaggeschoolden drastisch te verhogen zal het echter vooral zoeken zijn naar 'logische' alternatieven om de arbeidsvraag uit te breiden. Het is weinig waarschijnlijk dat de marktsector het laaggeschoolde overaanbod zelfs op langere termijn nog kan absorberen. Er is ook een einde gekomen aan de decennialange groei van de tewerkstelling in overheidsdienst en ook de uitbreiding van gesubsidieerde jobs, zoals het dienstenchequestelsel, lijkt beperkter geworden door het terugdraaien van de gunstige voorwaarden voor de gebruikers. De enige sectoren die nog sterk en duurzaam groeipotentieel hebben, uiteraard in het licht van de vergrijzing, zijn de zorgsectoren. Deze verdienen dan ook de nodige budgettaire ruimte om de zo noodzakelijke, maatschappelijke en kwaliteitsvolle dienstverlening te realiseren. Maar voor laaggeschoolden, met een grote afstand tot de reguliere arbeidsmarkt, biedt ook de sociale economie groeikansen.

³⁰ Zo zetten steeds meer horeca-bedrijven en warenhuizen hoofdzakelijk studenten in om bvb. de zondagopening mogelijk te maken.

Bijlage: Kaart van Vlaanderen met gemeenten

v.u.: F. Leroy, Keizerslaan 11, 1000 Brussel

